

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

1936 november

V. évf. 8. szám

	Olds ₁
DRASKÓCZY EDE: Irodalmi érték és népszerűség — — — — —	469
SZIRÁKY DÉNES SÁNDOR versei — — — — —	476
KENDE FERENC: Csávosi Sándor — — — — —	478
BÖRCSÖK ERZSÉBET: A nagy kaland (elbeszélés) — — — — —	481
DUDÁS KÁLMÁN versei — — — — —	475, 480, 485
TÓTH BAGI ISTVÁN: Egy szakszofoin óra (elbeszélés) — — — — —	487
BÖRCSÖK ERZSÉBET: Magyar nóta — magyar tánc — — — — —	492
AMBRUS BALÁZS műfordításai — — — — —	496
Dr. STERN LAZAR: Babits: Az európai irodalom története — — — — —	498
KÁZMÉR ERNŐ: A mai jugoszlav irodalom — — — — —	504
AMBRUS BALÁZS: Kádár Endre: Önbüntetés — — — — —	508
" " Zeolt: A dunaparti nő — — — — —	509
KOLOZSY JÁNOS: Jugoszláv lapszemle — — — — —	512

JUGOSZLAVIÁBAN

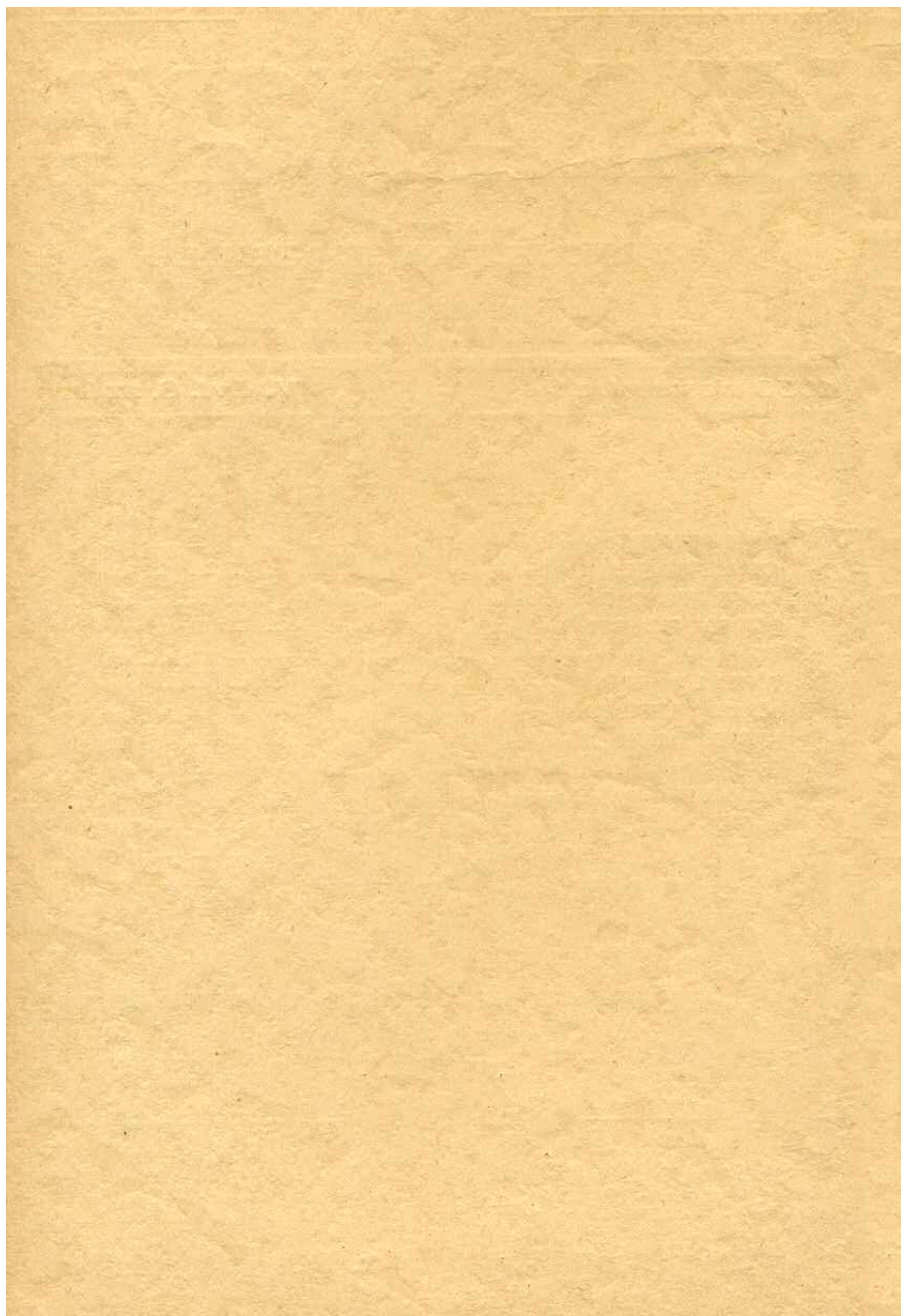
Egyes szám ára . . . 10 Din.
 Negyed évre 30 Din.
 Félévre 60 Din.
 Egész évre 120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára 1'50 Pengő
 Negyed évre . . . 4'50 Pengő
 Félévre 9'— Pengő
 Egész évre . . . 18'— Pengő

Cena: Za celu godinu D. 120'—, pola godine D. 60'—, 3 meseca D. 30'— Pojed. broj D. 10'—

Draskóczy Ede:

Irodalmi érték és népszerűség*)

Mikor az ember önmagára ébred, s először kimondja ezt a szót: »én«, mint különü planéta kiszakad a világból. Külön pályán kereng, mégis végzetesen odakötte a világhoz, amelyből vétetett. Nem vagyok többé tárgy, ez már én vagyok: elkülönített világ. Elkülönödöm, de ezer és ezer szállal ismét oda-fűzöm magam, elválakozom és ismét pókszivóssággal szövöm tépett hálómát, hogy a világ dolgainak mindegyikéhez legyen egy szálam, míg ismét végzetesen a világhoz guzsolom magam. Megszerzem énem, amely mindentől különálló, s ugyanakkor külön viszonyba lépek minden jelenséggel ítéleteket hozva azokról. Ezek a viszonyok, s ezek az ítéletek azok melyek bennünket a világhoz kötnek. Ezekkel az ítéletekkel állapítjuk meg a jelenségek értékét, értékelünk dolgokat és történéseket, hogy megtaláljuk helyünket a világban. Az értékeléshez pedig mérték kell, s minél abszolútabb, minél tökéletesebb mértéket találunk, annál igazabb s időállóbb lesz értékelésünk.

Hogyan értékeljem az irodalmat, milyen mértéket használjak, hogy tökéletes ítéletet hozzak róla, hogyan támasszam alá ezt az értékelésemet, hogy ne legyen malomalatti galuskásszájú beszéd és értelmetlen szölamok dühös hadarása.

A művészet a művészetért van, — mondjuk — az irodalom az irodalomért. Önmagáért és semmi másért.

Hát van-e az életnek más célja, mint maga az élet. Van-e más célja, mint épen az, hogy fenmaradjon, hogy tovább teremtsen önmagát férgekben és világokon keresztül, hogy teljes megcsokitatlan és egész legyen.

S a művészet mi volna más, mint az élet. A művész ujja alkotja magán keresztül a világot, életet szül, örökéletet teremt, meglopja az isteni tüzet, az isten képét és a hasonlatosságot hordozza magában, s annak legfőbb kitevőjét: a teremtés misztériumát, az élet titkát. A művészet, így az irodalom is, a kiválasztott ember kezébe letett teremtés, vagy az élet. Az irodalomnak tehát csak az lehet a mértéke: vajjon teremtett-e a világ meg nem számolható dolgai mellé valami olyat, ami még nem volt és nem lesz, hanem csak egyszer van abban a formában, amelyre örök életre teremtetett.

Vajjon törődött-e a teremtés azzal, mikor az örökkévalókat létrehozta, hogy azok nekünk eláradó boldogságot, vagy

*) Elmondotta a noviszádi Református Olvasókör által 1936. szeptember 26-án a b eográdi magyar tanítésképző hallgatóinak javára rendezett kultürestélyen.

elviselhetlen fájdalmat okoznak. Volt-e más célja, mint az örök-kétartóság tehát az abszolút élet, hiszen az öröm és fájdalom: a mi emberi dolgunk, szerencsénk vagy csapásunk, s ez a világ nem a mi kényünkre és kedvünkre teremtetett.

A teremtésnek színjátéka pedig ismétlődik a kiválasztott emberben, s mikor kilendül lelkéből a mű, mivel törődhetne mással, mint magával a művel: az egyesegyedüli egyetlen céllal.

Pedig manapság szeretik elvetni a l'art pour l'art elvét. Azt mondják nem így igaz ez. Mert az irodalom nem tehetetlen elefántcsonttorony faragás, nem hiábavaló céltalan munka, körhintának émelyítő önmagábaforogása. Az irodalom — így szokták mondani — mint minden emberi munka: célkitűző, és célratörő, aktív, ha kell harcias, fegyverkező, sőt ha sor kerül rá, hát háborura lendülő.

Igen, de ha valaki nem teremteni akar, hanem csak célt elérni, annak az irodalom csak eszköz. S akinek az irodalom csak eszköze, annak ugyan nem kell az örök életet teremtés abszolút értékmérője. Ő az értéket a céllal méri, s minden teremtést abszolútnak mond, amellyel saját célját eléri, még ha annak élete tiszavirágélet is és huszonnégy óra alatt halottan hull az élet bomlasztó vizébe, két szárnyra terítve.

Mert mi különbség van a teremtés és az emberi cél között. A teremtés isteni tény, a cél csak emberi kitűzés. A teremtés: lelketmegelégitő alkotó munka, — a célkitűzés sovány utra-va-való, amely a cél elérésével kinzó — éhesen hagy bennünket. A teremtés mindnyájunké, a cél csak egyeseké, akik azt maguknak kisajátítják. A teremtésben mindnyájan egyek vagyunk, de az emberi célok borzalmasan szétválasztanak bennünket. Az egyik örök, a másik rettenetesen időleges.

Hányféle szaggathat a célra irányított irodalom. Vajjon melyik volna az igazi: a feudális hurokat pöngető irányzat, vagy pedig a középosztály irodalma, avagy talán a szociális, a munkás, vagy a kollektív irodalom. Hányfélek leszünk és hányféleképen tagadjuk egymást, ha esendő célokat istenítünk és célok szerint értékelünk. Az időnfelüli teremtés azonban mindnyájunké, anélkül, hogy volna valami más célja, mint önmaga.

Aki valamennyire is ismeri az Ady körüli harcokat az nagyon jól tudja, hogy Ady palástját halála után mily sokan maguknak követelték. Jobboldaliak és liberálisok, klasszikusok és modernek, nacionalisták és szocialisták, hitetlenek és szent papok, mert mindegyikük azt hitte, hogy őt magát énekelte ki lelkéből a nagy vates. Pedig ő a csorbitatlan egészet teremtette meg, s ezért mindenki magáénak kellett, hogy vallja, aki az egésznek része volt. Isteni volt: alkotott, teremtő volt, életet adott, örökéletet, mely áll, mint a szikla a célok el-elhaladó hullámainak erőtlen nyelvelésében.

A művészet, tehát az irodalom is, céloktól független és szuverén, s mikor e felségjogait kockára teszi: elveszti bitorát, ki-ejti jogarát, a mesebeli hat párna kihullolója, s trónját veszve

földre zuhan. Nincs többé élet benne, panoptikumí viaszbaba, bántóan kifestett, üvegszemét értelmetlenül mereszgető halotti maszk.

Művészetén kívüli hasznossági célokkal nem lehet irodalmat csinálni, s ez a cél nem mérheti az értéket. Hogyan volna éppen alkalmasak az értékmérésre azok a célok, amelyek a tömeg sodrába hullanak. Hogyan volna alkalmas értékmérésre a tömeg megnyerésére irányuló cél.

Aki valaha hallotta a »Panem et circenses« és a »Feszítsd meg« iszonyatos ordítását, az éhség és a vér őrjöngő kórusát, az érzi azt a zavaros áradatot, amely a célokat magával ragadja. A tömeg üvöltő szája felnyílik, s amit követel az az egyedüli jó, s ami e pokoli dalárdának jó: az a cél.

A tömegek korában élünk, és sokak szerint az volna az igazság, hogy az irodalomnak nemcsak célokat, hanem tömegcélokat kell kitűznie és kielégítenie. Nagy népkönyha volna ez, ahol a tömeg írja elő a receptet, s a kifőzők izzadva teremte-nek elő minél több adagot.

Itt vagyunk tehát a tömegtetszés, a népszerűség kellő közepén, s joggal kérdezhetjük, hogy a népszerűség lehet-e értékmérője az irodalomnak.

A tömeg izlését senki el nem ismerheti örökérvényű mértékül. A tömeg izlése, mint a tömeg lelkének minden megnyilvánulása, alacsonyabbrendű, mint a benne résztvevő lelkének megnyilatkozása. Mélni pedig nem alacsonyrendű, hanem magasrendű eszközzel kellene.

A népszerűség a tömeg izlésének szenvedélyes állásfoglalása, miként lehetne tehát a népszerűség megbízható értékmérő. Öntudatlanul vak ösztönök lebirhatatlan zuhataga, vad áradás romboló zudulása, korlátlanság és rakoncátlanság vitustánca, lehetne-e mértéke örökkévaló értékeknek.

Nézzük meg néhány közismert példán, mit tettünk mi emberek, ha tömeg voltunk.

A szeretet istenének ígéjére vérpadokat építettünk, s a kinzókamrák idegbomlasztó üvöltése mellett értékeltük át a szeretetet gyűlöletté, a megbocsátást gyilkossággá, a szelid türelmet borzalmas kényuralommá, a keresztet bitófává.

Emberi ideálunk volt: mindenkinek egyenlő java, a kiváltságok megszüntetése, s mindenkinek egyenlő boldogulása a közös szabadságban. Mit tettünk tömegbe sülyedt emberek. Romboltunk és öltünk. Vérpadok jelöltjeit, börtönök völegényeit ültettük piros bársonyszékekbe. Erénynek értékeltük az alacsonyhomloku terheltséget, — államférfiúi erénynek a tömegvérengzéseket és lángelmének a habzószáju, kitágult pupillájú örületet.

Mit tettünk mi tömeg, mikor a szabadság eszméje megszállott bennünket és megmozdultunk. Börtönöket emeltünk, s mikor azok kevésnek bizonyultak, szennygödröket neveztünk ki börtönökké, s megtöltöttük azokat testvéreinkkel a Libertas

istennőjének szent nevében. Testvériséget hirdettünk és iszonyatos Kainjai lettünk mindenkinek, aki Ábel ruháját viselte. Közénk hullott az egyenlőség eszméje. Mit tettünk vele tömegbesülyedt ember. A nyaktiló iszonyatos demokráciáját ácsoltuk fölébe.

Milyen nagyszerű emberi eszme, hogy a népeket öntudatra kell ébreszteni. Színes népi sajátságok, hajlamok, tehetségek, az öröklés és nevelés kialakította faji szellem, vidék és éghajlat csodálatos összejátszása egy nemzet kialakulásán, — mennyi szempont, mely megéri az öntudat reflektorát. S mit tett a fajta, mint tömeg e gondolatok birokában. A másik fajtát ölte és gyilkolta, elűzte és kenyerét vette, átkozta és gyűlölte. S mindezt ugyanannak az elvnek alapján, melynélfogva magát kiválasztottnak és sérthetetlennek ítélte. A fajta szent nevében a művészet jogait meggyalázta, művészeket detronizál, s helyükbe élharcosokat ültet. A művészetet racionalizálja, s a teremtményt üzemmé értékeli át.

Bizony-bizony hányszor ült meg bennünket emberek a madáchi álom iszonyatos boszorkánynyomása, mióta történelmet írunk magunkról.

Szabad-é hát hinnünk a tömegben, szabad-é hinnünk a tömeg izlésében, s a tömegizlés csalókan szemérmetlen ajándékában a népszerűségben, mint értékmérőben.

Mit mond a mi nyelvünk arról, aminek tóduló és rajjal csödülni közönsége van. Aminek ilyen közönsége van: az közönséges. A mi nyelvünkben ennek a szónak becsmérő jelentése van, mert azt jelenti: izléstelen, érdes, paraszti, durva, alacsonyrendű, pórias és vásári. Ime a nyelvhasználat ítélete a tömegizléssel szemben.

Mikor az irodalmat pártprogrammok tákolására készítettük és vezércikk írására kényszerítettük, azt egyuttal mindig közönségesé is tettük, tehát megöltük.

Célok és tömegek nagy destruálók. Tornagyakorlatokat tervelnek ki, ahelyett, hogy örök erőforrások után kutatnának. Szép színűre festett gyári alkoholokat kortyolnak, ahelyett, hogy az élet borát innák, megrendelésre zajos mulatókban divatos italokat kevernek, ahelyett, hogy az élet szőlőhegyén szent dalokkal szüretelnének.

Az irodalom célja az irodalom. Minden más célt el kell vetni. El kell vetni a célt, mint hamis prófétát, különösen, ha az: a tömeg, s el kell hajítani magunktól a tömeg céljait, mégha ezek a tömeget is nyerik meg a célokat kitűzőnek.

El kell tehát vetnünk a népszerűséget, mint mértéket, mert irodalmat és általában művészetet ily megbízhatatlan mérlegen megmérni nem lehet.

Igen, de a népszerűség fogalma multhatatlanul össze van kötve a közönség fogalmával. Hiszen a népszerűség a maga külső alakjában nem jelent egyebet az irodalomra vonatkozólag, mint azt, hogy az irodalmi műnek bőséges közönsége van.

S most mindjárt megkérdezhetjük, — a nyelvünkre tódulás pillanatában, — meglehet-e az irodalom közönség nélkül, el lehet-e képzelni a nép lelkének teremtő megnyilatkozását maga a nép nélkül.

Micsoda különös ellentmondásba keveredünk, mikor kérdéseket adunk fel magunknak, s arra válaszolni próbálunk. Egyszer kiáltva kiáltunk, távozz tőlünk sátán, pokoli tömeg, más a lényeged, mint a művészeté, nincs veled mit kezdnie a teremtő emberi erőnek, hamis és csalóka mérleg vagy. Más-kor pedig egy kérdés közbevetésére a másik végletbe csapunk és tiltakozunk: Nem, nem lehet meg a művészet, tehát az irodalom sem tömeg nélkül. És hevesen bizonyítunk: éppen azt jelenti az élet, hogy legyen az irodalmi műnek közönsége, s nem azt jelenti-e az örök élet, hogy hosszú évek felmorzsoló folyama az irodalmi mű táborát nem tünteti el, nem azt jelenti-e, hogy talán évszázadok után is rajongó közönsége van az író művének.

Joggal kérdezhetjük, hogy honnan származik e különös ellentmondás, s mi volna az a szempont, a szemléletnek az a választóvize, mely e kérdések zavart fémeit, zavartalanul tiszta elemekké különítené el.

Ez a szemlélet a kultúra szemlélete. De itt nem a statikus kultúrára kell gondolnunk, vagyis a kultúrára, mint kincseskamrára, a kultúra javainak meglévő összességére, az emberi nem összegyűjtött vagyona. Nem is arra a kultúrára, mely önmagunk felé irányul, az önművelés nemes egoizmusára, mely vékákkal merit magának a kultúra drágaságaiból. Mikor azt a szemléletet keressük, amely bennünket ebből az ellentmondásból kisegít, a kultúra harmadik dimenziójára kell gondolnunk, a művelésnek, a mások kulturálásának, a kulturának, mint propagandának fogalmára.

A kulturálás tisztán emberi célkitűzés. Mértéke tisztán és kizárólag a kitűzött cél, módszere a tömegek megmozdítása és vetőmagja a kultúra meglévő kincse. Nevelés az iskolákban, a társadalmi nevelés, s az egyéni vállalkozások akciója, újság, könyv, folyóirat, előadás, mind egytől-egyig számol a tömeggel, s minél nagyobb tömeget tud megmozgatni, annál közelebb jut a céljához.

A kulturálás propagandája: a népszerűség és a népszerűsítés tömegprogramja.

-És ebbe az irányba esik az irodalom propagandája is.

Egy kor sem ismerte annyira a tömegek jelentőségét, mint éppen a mienk, mert egyik sem volt talán annyira tisztában a tömegek lelki alkatával, mint éppen a mi korunk. S a propaganda nem is egyéb, mint a tömegek megmozgatása, a tömegek érdeklődésének fölkelése, a tömegek megnyerése, egy ügynek a cél felé lendítése a tömegekben rejlő hajtóerők kihasználása által.

Az irodalom éppen úgy a propaganda kezében van, mint minden emberi ügy, amelyről úgy ítélkezünk, hogy annak népszerűsítése nekünk embereknek hasznunkra van.

A művészet és irodalom, a legfelsőbbrendűek alkotása; alapvető fundamentumai a kulturának. Ezért tehát természetes, hogy az aktív kultúra főleg ennek terjesztését vállalja kötelezettségének. De mivel a terjesztés a kultúra demokráciája körében csupán a népszerűsítés lehet, a művészet és irodalom érdekében is elkerülhetetlen a tömegek megmozgatása.

A művelés, a kulturálás, az aktív kultúra, a kultúra propagandájának, mint szemléletnek segítségül hívása, ime megmagyarázza nekünk, miért tévesztjük össze gyakran az irodalmi alkotás értékét és értékmérőjét a tömeggel, tehát a népszerűséggel.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a teremtés nagysága, az irodalmi mű értéke nem függ a népszerűségtől, de mindig ott van a sarkában a kultúra aktivitása, amely, hogy célját elérje, a tömeggel bűvészkedik s így gyarló szemmel könnyen összekeverhetjük az alkotás értékét a tömegetszés arányszámával. Pedig most láttuk, hogy az irodalom: új és örök értékek teremtése a művész lelken keresztül, míg a népszerűség csak a kultúra propagandája, mely a műnek minél szélesebb talajt kívánna hódítani. Az irodalomnak önmaga a célja, a propagandának céljai tisztán emberi célok, amelyhez vezető uton sokszor nem is fekszenek igazi remekművek.

Igy tételvezethetjük tehát következtetéseinket: a teremtés nagysága nem függ a bámulók számától, a terjesztés eredményétől, a propagandától, vagyis az aktív kulturától, de a népszerűség függ a propagandától, s a kultúra mélysége pedig függ a nagy alkotók szellemétől.

A nagy műalkotás olyan, mint egy hatalmas, magános csucs, amelyhez az emberek felvonót építenek, hogy csodálhassák. Olyan mint egy királyi táj, amelyhez vasutakat fektetnek le, hegyeken és szakadékokon keresztül, hogy hódolhassanak annak, olyan, mint a végtelen víz, amelyet behajóznak, hogy csodálatában elmerüljenek. A műalkotásokhoz is kiépítjük idegpályáinkat, hogy hódolatunkban magunkéivá tegyük.

Ahol kultúra van, ott nem lehet a művet, a teremtést, az alkotást a nép nélkül elképzelni, de az irodalom értékét népszerűséggel nem mérhetjük. De ne felejtjük el, hogy a kultúrának örök tárgya az örök mű, s ezért van az, hogy az örök művet minden kultúra felfedezi, minden kultúra ad az ő nagyjainak közönséget, népet és népszerűséget, míg az a termék, mely célokat hajszolt, a célok letűnésével a sötét semmibe hull.

Ne tévesszen meg bennünket, ha néha egy személyben sürrősödik, író, propagáló és jó sáfár, s néha az irodalmat is eszköznek használja föl.

Az irodalom mindig az örök fényforrás marad, — és a népszerűsítők csak a látóvá tevők. Az irodalom mindig kincs marad, a kulturmunkások csak a kincselosztók és a tömegek megnyerői.

Az irodalom az élet. A mi népünk pedig a kenyeret hívja életnek. Ha az irodalomhoz nyulunk, illessük azt úgy, mint a fehér cipőt. Mielőtt felvágjuk és élünk vele, pengessük rá ké-sünk hegyével áhítatosan, mint a mi népünk, a szent jelet.

Dudás Kálmán:

Ének a mocsáron

Valamikor itt tenger volt. Most csupán
pár tikkadt tócsa, sarlós pocsolya
ásit, álmodik, sóhajt vize után.
Ám lassan apad tükrük mosolya.

Aszott zsombék ri a kis lanka alatt,
és sirásában tűnt madarai
bánata éled, ha záporoz a Nap:
egy haláltengert vélsz sóhajtani...

De dőre dolog multat idézni itt,
hol csupa élő fájdalom lobog,
hol ősi átok vad virága virít
és sárba hullnak büszke homlokok.

Most éjszaka van. Boldogan alszanak
a kis vadvizek holt tündöklésü
csótárok gyanánt a teli hold alatt,
s álruk haján a sás hús zöld fésű.

Csitt! Valaki zokog. — A mocsár lelke?
Vagy prücsök zeng csak bus önfeledten?
Hogy bus átkunkat más költő is merje:
Hold, a bánatom valld be helyettem.

SZIRÁKY DÉNES SÁNDOR VERSEI*)

Káin-Abel harc

Káin volt a kétely, Ábel a hit.
Amit az egyik tagadott, a másik erősen hitt.

Ha Ábel vidult, hogy szárba-szöknek a kalászkok,
Káin magára vette az irigység-palástot.

Ha Ábel szívében szerelem-növény csirája nőtt,
Káin állította: rosszak a nők.

Ha megtermett az alma Ábel áldott gondolat-fáin,
fanyarszáju kritikus lett Káin.

Jaj, szomoruvá sápadt isten-kápmása: az arcod.
Káin győzött s te feladtad a harcot.

Kiújuló erdők misztériuma

A fák közt apró ember imbolyog.
Utána jönnek tömött emberbolyok.

Egy törzs előtt megáll. Rá értő, mérő szemet mereszt.
A fa derekán, kezenyomán ott marad a fehér kereszt.

Láthattatok. Itt sudárlott végével az égbe szurva.
Alig negyedóra múlva: ezer girbe-gurba ága kimarjulva,

törzse derékon alul kettőbe-törve,
fehér keresztjével ráhajlott a földre.

Emberboly erdőt tizedel. Utána Téged magasztal.
Élő fából lesz a szék, a szekrény, s a családi asztal.

Lepihennek. Álmukban tovább fűrészelik az erdők fáit.
Isten előlép egy fatörzs mögül

s a kidöntöttek helyére az éj védelme alatt
új fákat állít.

*) Mutatóul Sziráky Dénes Sándor napokban megjelent „Minden új a nap alatt” című verseskötnyéből.

SZIRÁKY DÉNES SÁNDOR VERSEI

Bácskai farmélet

Ló nyerit. Felbőg a tinó, téhén.
Nyújtva ásít hangosat a legény.
(A kedves már kiszökött,
az álmosága nem szökik.)
Felsandítanak a kelő napra a barmok.
Ébrednek a lomha bácskai farmok.

Szélteben preriken zsendülnek füvek.
A harmatcsepp rajtuk színes üveg.
(A legény lusta, alig üget.
A nappal szerelmi szünet.)
Megy a dolog magától is, ugyahogy előre.
Az ember enni megy, a marha meg legelőre.

Lehever éjszakára ló, tinó, téhén, legény,
a megvetett almokon, a helyén.
(A legény most nem álmos,
a kedvese már beszökött.)
Az igáki súlyát éjszaka érzik a barmok.
Reggelig sóhajtól terhesek a bácskai farmok.

Tea

Az asztalomon aranszegélyű csésze.
Gőzök vésze az aranyos teán.
A smaragd pára a semmibe vész-e?
vagy szerelem-halások képe, tükre tán?
Holt szerelem később ismét folytatódik.
Most párává válik, aztán lecsapódik
s homályharmattal vonja át
lelked hideg üvegfalát.

Csészémbe hideg, sűrű lett a tea.
Kavargatom a barna bájitalt.
Ha irtál egyszer homályvont üvegre
ujvéggel egy nevet —
ne hidd, hogy az belőled valaha kihalt.
Csak gyenge lehelet kell
s viszontlátod halványult betüidet.
Az a név nem hagy soha nyugton,
s izgat, — mint a tea a szívet.

A mi értékeink

Csávosi Sándor

A művészet élő és ható, a maga teljességében meg nem magyarázható áramlás, melynek kisugárzása elől a lelki és szellemi életet élő ember nem rejtőzhetik el. Törvényei felderíthetetlenek, akárcsak létünké. Nincs végleges magyarázata, hogy miért alakult ki ez a »forma«, miért lesz egyszerre uralkodóvá ez az »irány«, mit, miért és hogyan? — nyitott kérdések maradnak. A megérzők és magyarázók ezrei adottságaik szerint, több-kevesebb igazságot faraghatnak ki a művészi alkotásokból, de annak egészét nem adhatják még akkor sem, ha egyéniségük értéke az alkotó művésznél nagyobb.

Nincs vagy csak részleges magyarázata van annak a nagy törvénynek, hogy a mindenkori művészet a maga idejében csak egyféle lehet, egy helyen születhetik és hatóerejével rányomja korára bélyegét.

Mégis, ha a misztériumokba vesző távolságokba nem is láthatunk, el kell fogadnunk némely tapasztalati tényt. Látjuk, hogy az egyiptomi művészet mikép formálódik át görög, majd római művészetté és teremti meg a mindent elárasztó klasszikus iskolát. Tudjuk, hogy az antik művészet kiteljesedése ellenhatásként megszüli a bizánci, a korai-keresztény, majd a gótikus formaművészetet. A gótikus stílus közel négy évszázad alkotásainak ad lelket és szorítja azokat vasbílincseibe, míg éppen szigora ellenállhatatlan lázadásra kényszeríti az életigénylőket. Az újjászületés korszaka a maga formáival az egész kontinensen győzelemre jut. Így hömpölyög tovább a művészet nagy áradata, mindent magába fogadva, mindent feloldva tovább. Helyenként a nagy áradat szint cseréi, aszerint, hogy a partról mi tükröződik belé, de lényegét, korának formai felfogását nem változtatja. Egyes nemzetek: az északi németek, a franciák, spanyolok és hollandok stb. nemzeti jellegeik szerint ki-kiütözköznek az általánosból, de a folyam ősi anyagán ők sem változtathatnak.

Lassan azután a barokk, majd a rokoko, az empire stb. stílusok születnek meg, eltérőbélyesülnek, tulérnek és elhalnak, hogy újabb formáknak adják át helyüket.

Szükséges volt, hogy a művészet törvényes és örökkön érvényes követelését, a korszerűség feltétlen elfogadását itt érzékeltessem. A korszerűség az alkotóművész főfeltétele. Nélküle a művész csak mások által teremtett formák ismételője. A korszerűség a művész lényegét adja és azt jelenti, hogy lelkének élményeit egyénien, mások által át nem élt formában vetíti ki magából. De hogy a művész kora főreklvéseit ismerje, érzékelje, vérebe átömlessze, ahhoz benne kell élnie abban a nagy művészi áradatban, amely mindent magába fogadva tör

előre. Ott kell élnie abban a forrongó világban, ahol formák születnek, ahol a művészi megtermékenyítés áldásos munkája folyik. Nemcsak Párisra, Münchenre vagy Budapestre gondolok, nemcsak azokra a telepekre, ahol művészek élnek, hanem azokra a körzetekre, ahol ezek kisugárzásai érezhetők.

Ezeknek a sugaraknak csak haladóan pislákoló fényfoszlánya jut el a mi tájainkra. A bácskai és bánáti képzőművészetünk korszerűtlen, elmaradott. Pedig az utolsó negyedszázadban izzo szenvedélyességgel tombolt a festészet új irányt kereső vihara. Erre az időre esik Picasso és társainak forradalmi fellépése; a kubizmus elnevezés alatti új formakeresése. Megszületik a képarchitektúra, a konstruktivizmus és a szuprematizmus.

Mig Párisból Picasso vezérlete alatt hirdetik az új formát addig Olaszországban Marinetti és társai a futurizmust akarják trónra ültetni. Új életfelfogást, a festészetben új látást és ábrázolást hirdetnek. Különböző formakereső elméletük dinamizmus, szimultanizmus, expresszionizmus elnevezések alatt válik ismertté.

Majd Kurt Schwitters vezérletével Svájcban és Németországban megszületik a dadaizmus.

E soknak tűnő irányzat egy kérdésben értett egyet — elvetni a kiélt formát és új tartalmat adni a festészetnek.

É tanok és eszmék azóta lehiggadtak, kitisztultak, tévedéseik kiderültek, de igazságaik a festőművészetben polgárjogot nyervén azt maradandó új értékekkel gazdagították.

Mi, az utolsó negyedszázad forrongó, új utakat kereső életéből nem vettük ki részünket.

Enélkül pedig nincsen sem előretörő irodalmi, sem festői, sem zenei élet, sem maradandó művészi alkotás, amely új formaképzésével életünk kifejezője és egyetemes érték lehetne.

Csávosi Szomborban mintegy száz festményt állított most ki. Munkája életének tizennégy esztendejét reprezentálja.

Csávosi nem hivatásos festő, a szó kenyérkereseti értelmében. Bensője mélyéből fakadó kényszer adta az ecsetet kezébe. Finom lelkesége, meglátásainak élményei, a formák és színek kifejezésére ösztökéltek. Minden rideg és kedvezőtlen körülmény ellenére a benne élő művészi érzést elnyomni nem tudván, képekben juttatta kifejezésre. Mint festő, nem járt a külföld életet jelentő forrásvizeinél, azokból nem merített. Elzárva a hanyatló Szombor városába, szürke polgári keretek között viaskodik formát kereső lelkével.

Ezt a küzdelmet beszélük el képei.

A huszas évek elején alkotott festményei az akadémikus ábrázolásról tesznek tanuságot. Kötött formák és a természet lelkiismeretes ábrázolása jellemzik. Azután fokozatos fejlődés olvasható le festményeiről. Későbbi képeivel a már mindent átfogó, de már meghaladott impresszionizmusig jut el. Magára hagyatottságában egész kort él át. Külön kell felfedeznie egyéni küzdelme árán, amit már előtte elmondtak. Némely képé-

vel, hacsak három évtizeddel ezelőtt alkotja meg, feltűnést kelt, ma minden értéke ellenére stílusával egyénien újat nem ad. Ez nem az ő hibája, ez a mi sajátos tragédiánk. És mégis, Csávosi befejezett és kialakult iskolamodornak elfogadása ellenére némely alkotásával olyan magaslatokon jár, hogy maga a modor szinte mellékessé válik. Legmegkapóbb alkotása a »Dült buza« című festménye. Ez a kép már nem egyszerű impresszionista ábrázolás. Ez a műve gondolatot ébresztő, nyitott kapukat hangzó, elrémülésre alkalmas munka. Művészi munka. Az »Akác-fák nyájával« könnyed, hangulatos melegségével az impresszionizmus örök érvényességű értékeit sugározza. Az »Apatini halászkunyhó«, »Sárga nyárfák«, »Táj« és még jónéhány festménye mind értékes alkotás és bizonyíték, hogy Csávosi — művész. Ennél nagyobb és szebb jelzót ember nem kaphat. Hogy sorunk tragédiájában osztozik, ezért őt külön is becsülnünk kell.

Kende Ferenc

Dudás Kálmán :

Villamoson, este tizkor

Mint aranypillangó, úgy lebbensz fel és szemben
Velem foglalasz helyet ép. Fejed felett, kék, ében,
Sárga lepkék a tejszín gömblámpa ernyejében:
Figyelem, de szemem mint delejre — feléd rebben.

Pajkos szél ujja babrálni ruháddal: sikes selymek
Bujtatják melled finom iva felett s egy percre
Feltéved fűrtjeidre, majd csöndes csókot ejt le
Nyakad lejtőjén s kacag: tested balgán remeg meg.

Kicsit már irigylem is a szélről e szép, ledér
Bujócskát. Szelíd orcád mintha csak sejtene ezt:
S titkos ecsethegy titkon rá csöpp pirt szégyenné fest,
Am ajkad nyíl s fogsorod fehér füzére zenél...

Idomaidat mélyen most szemembe égetem:
Ó, friss testből áradó, ruganyos, lenge zenék!
Lelkem sóváran inna, mohón részegedne még, --
De vége: megállól! Ugy kérném: ne menj még te sem...

De leszállsz: a fejedés ködébe le és soha
Nem látlak többé talán. — Mégagyszer felém nézel.
Mégis! S ahogy vágyaim bus ejtőernyejével
Lelépsz az éjbe: érzem, tested csókos babona...

(Zágreb, 1936)

Börcsök Erzsébet:

A nagy kaland

Mikor is vette először észre? Éva úgy emlékezett egy nagyon vidám hajnalon. Már nyolc napja lakott a tengerparti hotelben, egész biztos akkor a kilencedik napon kezdődött az egész. Társaságban volt az este, ittak, szórakoztak, sokat táncolt udvarlóival. Emlékezett még nagyon jól nevetett aznap egy hazulról jött képeslapnak. Barátnője nem feledkezve meg az otthoni évődésekről, a lapon nagy betűkkel csak annyit kért:

— Nos megtaláltad a maharadsádat?

Ó ez a lap nagyon vidám hangulatot teremtett, már az a tudat, hogy milyen messze nagyon messze van az otthoni hétköznapiaktól, a szürkeségektől, hacsak pár hétre, de távol lehet mindentől, ami eddig volt és élhet olyan bőségben, olyan szép helyen és körülmények közt, ami álomnak is szép volna. A legelső hotelben lakott, a legszebb ruhákat hordozta, a legjobb emberek közt szórakozott, ő igen ezért érdemes volt egész éven át hamupiposkodni, hogy azután három hét alatt mindent megkapjon, ami máskülönben elérhetetlen volna.

Mennyit nevettek, terveztek, écelődtek barátnőivel otthon? Nem — nem ezt a gyönyörű három hetet — a sok önmegtágadást érte — nem adhatja kevesebbért, kisebb emberért, mintegy maharadsáért!...

És most itt volt egy tengerparti nyár kellős közepén, ki-veleközve önmagából, feláradt lélekkel, szabadon...

A kilencedik napon történt, a kilencediken, amikor úgy látszott a bohókás sors mindent teljesít, amit csak el tud gondolni. Két neki tetsző férfi is foglalkozott vele az este. Az egyik a társaság valamelyik tagjához tartozott, illetve annak messzi ismerőseként telepedett le hozzájuk. Előkelő ember lehetett, egy külföldetjáró olasz, már ezüstösödő gyapjas fekete feji, s a tengerparti szélről barnára cserzett arcbőrű férfi. Mikor Éva keztfogott vele s biztos nézésű éles tekintetét magán érezte közömbös arca mögött fellobbanva érezte, „ő lesz az akiért eljött.”

A másik udvarlóját a tánc sodorta hozzá. Ő hozta asztalukhoz és olyan öntelt, utálatosan szép férfi volt, hogy már nem is lehetett megszeretni. Éva a szép fiúval foglalkozott, de olyképpen, mint mikor egy másik valaki számára színházat játszik az ember. A fiú a szavain keresztül érdekelte, bohóságain, apró komiszkodásain, a másiknak elég volt a jelenléte.

Jól kezdődött minden. Az olasz ur az majdnem felért egy maharadsával és a másik... a másik sem lehetett mindennapi ember. Egyik percben Davosba hívta téli üdülésre, másik percben ingerkedő mosollyal vette hatalmába Éva pénztárcáját, ha táncbaindulásnál rábizta.

— Nem félti?... Maga nem tudhatja ki vagyok, mi lakik bennem?

Éva ivott is kicsit az éjjel, a tánc mintha tovább lábaiban lett volna, mikor udvarlói hazakisérték és a felvonónál elbucsztak.

— Itt a nagy kaland. — gondolta és szeretett volna nagyot nyújtózni örömeiben.

Helyette kutatta, fürkészte az arcukat.

— Vajjon melyiket fogom szeretni?

Mérlegelte, simogatta tekintetével őket. Vajjon melyiket kedveli meg jobban, a simaképű, ragadozó mosolyt-e, aki apró szemtelenségeivel, ugratásaival akart nyomot hagyni partnere lelkében, vagy azt a másikat, aki ujját sem mozdította érte, mégis úgy érezte mindenkinél jobban akarja őt.

— A viszontlátásra holnap... — mosolygott rájuk és dudolva lépett a felvonógépbe.

Már hajnal volt, derengő nyári hajnal. A liftben, nem égett villany, csak a szürke reggeli fény verődött át az üvegfalon. Éva dudolt még akkor is és gondolt még akkor is a két kísérőjére, mikor megindultak felfelé. Emeleténél zökkenve állottak meg. A zugás megszűnt egy percre, a boy ajtót nyitott, s mélyen szokásosan meghajolva kibocsátotta.

Részeg lehetett kicsit, senkivel, semmivel sem törődve dudolt tovább az ajka. Egyik válláról a köpenye kissé rendetlenül lelógott, a boy egy önkéntelen küssé bizalmas mozdulattal visszaigazította. Furcsa volt. — Éva csodálkozva visszanézett. Nem a férfire, nem az emberre volt kíváncsi, csodálkozása jobban annak a felzsongó érzésnek szólt, amit az idegen kéz érintése okozott.

Már a szobájában járkált, vetkőzött, dudolgatva mosakodott, igyekezett visszagondolni a kellemes éjszakára, de az az érintés a vállán nem múlt el. Minél finomabb, leheletnyibb volt, annál jobban nyugtalanította.

Másnapra kialudta az egészet, csak a liftbe szállásnál jutott az eszébe és fürkészte az ajtónál álló boy arcát. Egy ráncoképpü citromarc gömbölyödött a boysapka alatt. Megborzongott. „Nem szabad, hogy ez legyen az, ez kiábrándító volna“. Elégtétellel gondolt a tegnapi fiúra. „Nem-nem az ki-sebb volt és helyesebb is.“

De másnap rögtön a liftbelépésnél megérezte, hogy »az« a fiu van itt. A levegőben érezte, a napsugárzásában érezte ami átszüremlett, felzsongó érzéseinek keresztül tudomást kellett róla vennie. Megborzongott.

— Mi ez?

A fiu fészeken állt egyenruhájában, szolgálai, szótlanul, de mintha egy kicsit nagyon kicsit mosolygott volna. Tíz napja lakott a hotelben, a tíz nap alatt legalább hússzor vihette a fiu a magasba fel, mélybe le, s ime csak most veszi észre mióta a vállához nyúlt. Zugott a lift, felkavaró lefelé hullással, Éva feje szédült. Egyik percben haragot érzett önmaga iránt, a másik percben kíváncsi vágyat, hogy a másikhoz hozzáérjen.

— Vajjon ugyan úgy érné az érintése?

De nem, ez ostobaság. Nem teszi magát neveltségessé. Alig várta, hogy földet érjenek összfogta a szoknyáját és úgy lépett ki a liftől. Egy pillanatra önkéntelenül végigsiklott tekintete a boy arcán és felháborítóan úgy tűnt, hogy annak alázatos ajtót nyitó szolgálata mozdulata diadalmas férfinyújtózkodás egyúttal és felháborítóan érezte, hogy az ujult erővel mozdította meg az érzékeit.

A délutáni szórakozás szétoszlatta boszankodását. Kint jártak nagy társasággal, vitorlással a tengeren. Az egész epizód oly neveltségessé látszott udvarlói környezetében. Olyan kedves nap volt. A szép fiuval folytatták kitalálósdi játékokat, mert ők ketten még mindig titkolták kilétüket és a társaságnak sem volt szabad elárulni. Először a nemzetiséget kellett kitalálniok, azután a családi állapotot, majd a lakhelyet. Éva nagyokat nevetett a fiu valószínűleg szándékos botladozásán, de egyszer oly eleven ponthoz jutott, városukhoz annyira közel eső helyet említett, nem lehetett kétség, mindent tudott.

Éva elhuzta a száját kedvetlenül.

— Maga kutatott utánam?!

— Na és?

— Már nem is érdekes?

— Dehogynem, most lesz csak az.

— Ennyire érdekelem?

— Ennyire.

S az olasszal is volt egy meghitt perce, amit senki nem látott és észre nem vett. Fújt a szél, feszítette a vitorlákat, az egyik árbócon mint fehér zászlót lengette Éva felakasztott kabátját. Az olasz ehhez az árbóchoz dőlve helyezkedett el és Éva állandóan állhatatosan magán érezte éles sötét nézésű szemeit.

— Kié ez a kabát? — kérdezte egyszer felnézve a lenge-dező fehérköppenyre.

— Az enyém.

Az olasz erre alig derengő mosollyal, szemének furcsa bozult nézésével dőlt hátra a kabáthoz, anélkül, hogy róla a szemét levette volna, hogy Éva úgy érezte, mintha őt simogatta volna meg. Oly meghitt meleg volt ez a perc, még a levegő is melegebbé vált körülöttük, s egész délutánra a hatása alá kerültek.

De mintha elfújtak volna mindent a hazatérésnél. Elnehezülve gondolt az elkövetkezőkre. Mintha ólomból lettek volna a tagjai úgy jött egyre közelebb, s akkor is a megérkezésnél

hátafordított, hogy elbucsuzzon. Gépiesen bucsuzkodott, csillogott a szeme, mosolygott az ajka, közben leküzdhetetlen rémülettel érezte a sejtett alakot a hátamögött. Nem nézett oda, fellobbanó érzései ugyanis tudtul adták, képzelete százszorosán érzékeltette az egész embert, meghajló alakját, gyűlöletes mozdulatát, amellyel kitért az ajtót és várt rá. Hogy azt hitte el kell szaladnia, vagy gyalog nekivágni a lépcsőknek.

Percekig állt így, idegesen mosolygott a társaira, mintegy ködön keresztül nézte őket, azután beugrott a fülkébe. Más utas nem volt, a boy behuzta az ajtót és megindította a liftet. Az ismert hirelen imbolygással érezte meg az indulást, amely máskor is felfordította a bensőjét. Védelmet keresően támaszkodott a falhoz és égő szemmel gyűlölködve nézett a másikra. Szinte kívánta bár megmozdulna, bár tudtára adná utálatos fölényét, úgy érezte neki tudna menni az öklével és ütni ahol éri, de az nem nézett rá, nem mozdult, csak az ajkán vibrált alig észrevehető mosoly, s csak a kiszállásnál nyújtózkodott fel győzedelmes megmozdulással, amitől Évának újra verni kezdett a halántéka. Hitetlenkedve bámult rá egy pillanatig, keresve az okot, a „miértet“ mindezekhez. Beleveszett a simaképű kölyök szeméibe, melynek sunyi alázatos nézésében mégis annyi győzedelmes férfiasságot érzett, hogy jobban utálta miatta ebben a percben, mint szerette.

Üldözőttként ugrott ki a felvonóból, mialatt a sors gunyaként még egyszer hozzá kellett érnie. Szaladt, futott a szobájába, annak védelmében tört ki csak belőle az ellenhatás. Fuldokló, szünni nem akaró hiszterikus nevetéssel vetette magát az ágyra, amelyben bennerezgett nevetséges állapotának egész elképesztő volta.

Kopár órák lidérce

Vén kertünk alján tar juharunkra
sötét, nagy körrel leszáll egy kuvik:
szárnynesze mintha sejtelmet zugna,
röpte árnyában a halál bujik.

Az órák megállt. Éjfél körül jár:
rossz piros rugóm érzi, itt belül.
Elfáradt nagyon. Ritkán örül már.
Körém ideges, füledt csönd feszül.

Várom az álmod. Hiába várom.
Egy örök álom, kellene ide,
hogy dült reményen, vesztett csatákon
ne jussak többé rossz kertjeibe

kétségnek, gunynak, unatkozásnak
s ne látnám már itt vesztegelni tunyán —
míg máshol gazdag csodák dalolnak
s kezem kinyujtom a színük után —

életemet, e kisiklott kocsit! —
Homokzsákkal jönnek a percek,
ez az éjszaka örökre borít?
Fejem lekókad, agyam megernyed.

Indulatosan tágit az éj már,
ablakomra új hajnal hamva hull.
Téged gyors röpit, tenger és fény vár
s pálmásan feléd int a Cote d'azur...

Mi vár reám? — Mindig ugyanaz
a busa lidérc, ha éjfél hull itt:
titok, kétség és sóvárgás havaz,
s a juharon a sejtelmes kuvik...

DUDÁS KÁLMÁN VERSEI

Éva

Ha első vágyad mélyén feléd indul
S úgy borul rád, mint lassu szép mérgek
Köde: kacagsz s úgy véled, lemérted
Az első csók után. Ám csókjain tul

Lénye ize és zamatja szivárog
Eredbe: berug tőle a véred
S fertőző titkát még el sem éred,
Már támadnak belőle új világok...

Ámulva látod, hogy körötte forog:
Csoda, könny, láz, lihegés szüntelen.
A tükröd ő, a bünöd és templomod!

S hogy kacagva törli le verejtéked
Homlokodról: benned egy végtelen
S őt sóvárgó élet ereje éled...

Hajnal a szobámban

Egy képkeret zsongja utolsó mosolyod,
amit a küszöbről dobtál már felém,
tükröm is tart még: tétován a kilincset fogod.
És elszűnik. Csönd. Majd kedves tárgyaim
lopóztak el mellőlem, tova, teutánad
s magamra hagytak magányom peremén.
De egy képkeret, lám, ellopta mosolyod,
s ez elég! A hajnalodás friss szárnyain
a kacajod. Lapdázna vele a falak.
Pamlagom fölött parfümöd imbolyog,
s ni; a kredencemen mi mosolyog ott?
A ruzsod, mit szeretek: nahát, ittmaradt
s elbújt a kis huncut a csöpp csipke alatt.
Megcsókolom. S míg hangoddal játszanak a falak,
zsibbadt örömmel a hajnalba sugdosom:
tükrömben, falamon, gyűrött vánkosomon,
mindenben, valahogy mindenben megtaláltalak.

Tóth Bagi István:

Egy szakszofon ára

Hazaért ismét, mint harminc év óta mindennap. Megáll a kapu előtt, meghuzza a csengőt és vár. Bágyadtan a kapufélfához dől és érzi, hogy halvány, de visszás boldogságérzet önti el. Jólesőn pihen, mint mindig délben a kapu előtt. Szereti ezt a kis várást, mert kissé izgató és... reménnyel teli. Miért?... Elszégyeli magát: az ebéd! Éhes és örül, hogy nem sokára jó étvággyal eszik, a családja harmonikus körében. Csendesen gőzölög a leves, csörögnek a villák és kések. Felüdít a sült finom illata, a pohárban hűvösen csillog a kristálytiszt víz, amit vasárnaponként tömör aromás vörösbor vált fel. Mindezt már méhében hordja a kapu előtti egyperces várakozás.

Mégis most nem tud igazán pihenni. Szédül, agya zavaros, öntudata kissé elhomályosodik, szorongás fogja el. Halványan érzi, hogy nem meri kutatni okát, mert akkor bizonyosan valami nagy csapás fekete zászlaja futna fel öntudata homlokzatára. Fáradtan néz az ucca mélyébe. Merev képet lát: az ucca tulsó során két régi ház között gyümölcsös kert, nagy diófák ráhajlanak az uccai falra. Sárga rózsavessző és feketezöld borostány fut a falra. Ez a kép, ez a fanyar mosoly tekintett le rá naponta, ez jelentette az örök változatlant. Ahogy délben megpihent a kapu előtt, mintha egy rámtatlan festménybe állt volna be. Éppen úgy változatlan, mint az ő csendes élete volt. Harminc év alatt, amióta a hivatalba jár, az egész világon óriásit fordult az idő kereke. Autó, repülőgép, rádió, satöbbi, satöbbi — meg a világháború. De ebbe a kis világba semmi se hatolt be a történelmi világeseményekből. Csak az újság csuszott be mindennap a kapu alatt és orvul hozta a nagy lármás szenzációkat, barrikádharcokat, forradalmakat... De ő az első lapokat átfordította és megállapodott a személyi híreknél, meg a regénynél... Csendes, szürke, agyonunott, de mégis... szép világ volt ez a kép, ami itt áll előtte harminc év óta. Nem tudja mi fáj most azon, hogy élete néma tanuját nézi, csak érzi, hogy valamitől fél, szorong...

Na végre, csoszog már a cseléd lány, kaput nyit. Morcos, ingerült arccal, pedig mindig nagyon rendes vidám lány volt. Tisztességes köszönés helyett csak mormog, mi van vele? Borzongás szalad végig rajta, szinte a vérkeringése is megakad. Persze, nem kapott fizetést már egy hónapja. Hirtelen reátört a rém, amely már eddig is ott leskelődött mellette. Ujra ke-

mény, jeges öntudatra ébred. Felmondtak neki és elbocsájtották. Harminc évi szolgálat után. Hát lehetséges ez? Hogyne, ma már minden megeshet. A vállalat süllyedő hajó és ő volt az első teher a harmincéves hűséges multjával, amit kidobtak. Hideg izzadság ül ki a homlokára, most is azt a szélütöttséget érzi, mint amikor először meghallotta.

Szédül, keserű mámort érez, ahogy a lakása küszöbét átlépi. Itt még minden a régi... Hogy mondja meg a feleségének? Igaz derék, erélyes asszony, aki mindig okos számítással fogta a háztartás gyeplőjét, de érzékeny szegény... Mi lesz, ha megtudja... belebetegszik, az izgalom megöli...

Felveszi házikabátját, megmossa kezét, ebédhez ül. Minden szokásszerű. A felesége barázdás és nagyon anyásra formátlanodott arca, a lány elszürkült vizeskék tekintete és kopott hangja és a fia lesoványodott unott arca. A megterített fehér asztal is. Ugy áll a szoba közepén, mint házi oltár, ahova a család mindennap áldozni jár. Ezt is észreveszi most. Meg azt, hogy a kristályosan tiszta aransárga husleves úgy párolog a fehér porcellánokban, mintha minden családtag előtt áldozati kehelyből tömjén és ámbraillat szállna felfelé. Mint tegnap, tegnapelőtt és azelőtt mindig... De ezután?... Ismét szívébe hasít az elbocsájtás emlékezése. — Meg kellene mondani... Nem nem bontom meg ezt a boldog családi harmóniát. Csak még ez az egy ebéd muljon el, mint a többi. Had élje még egyszer át, mielőtt örökre eltűnne ez a bensőséges családi áldozás, amely máris csak eleven emléke az elszállt boldog harminc esztendőnek.

Ismét könnyű szédület csapja meg arcát. Nézi a leves gyenge gőzét és belemereng. Száll, száll a gondolataival hátra, egész lénye visszaesik az időbe két-három évtizeddel, mintha mámorban lenne. Előtte a felesége tornyos frizurában, naptól védett üde arccal. Karcsu alakja méltóságteljes hosszú ruhában. Az anyja is ott van, ősz sovány uriaszony. A lánya pólyában, drága csöppség. Nyári aransugarak tüznek be a hűvös szobába. A forró leves gőzölög.

A felesége megszólal és ezzel visszarántja a jelenbe. Nézi a feleségét: öreg. A lányát: az is öreg lesz már néhány év múlva, ha ráborul a vénylányság vigasztalansága. A fia: Kissé borostás erélyesvonású fiatal arc, homlokán már barázdák. A lánya huszonnyolcéves, gépirónő, állástalan. Férjhezmenne, ha...

Beszélgetnek, jelentéktelen dolgokról. A fiu lassan rátér a saját nagy ügyére. Jó muzsikás a gyerek. Most még névleg diák, jogász, de se pénze, se kedve hozzá. Minek, ugyis annyi a diplomás fiatalember és azoknak sem jut kenyér. Két évvel ezelőtt egy kis zenekarban játszott, ott keresett néhány szaszt. De onnan hamar kiesett és azóta... Azóta rengeteget tervezget. Most is egy új zenekarról beszél. Most alakul egy

zenekar, vállalkozókedvű kitűnő fiatal muzsikusból. Ő lenne a szakszofonos de... nincs szakszofonja...

Szakszofon... A fia úgy ejti ki ezt a szót, mintha végtelemül kedves és elérhetetlen lenne. Szakszofon... Visszatérőnek tűnik fel ez a szó, mint valamikor a megtanulhatatlan görög nevek általában. Még nem is látott ilyen zenészerszámot... Eddig homályosan úgy élt öntudatában, hogy a buja néger jazz egyik artikulátlan, bűnrecsábító hangu szerszáma. Bizonyosan melódiátlanul sziszeg, vijjog... — Ha egy szakszofonom lenne, mondja a fiu, jövő előtt állnék. Itt a városban végigmuzsikálnánk az őszi és téli szezont, a nyáron pedig elmennénk egy tengerparti fürdőhelyre. Ott lehet szépen keresni. Az egészségemnek sem ártana a fürdőhely. Magukat is segíthetném. De ha nincs szakszofon, akkor hiába.

Halk baritonnal beszél. Szemeit a tányérra sűti, de sűrűn apjára pislog. — Volna éppen kéznél egy olcsó szakszofon. Mindössze négyezer dinárba kerül és ami a fő, hosszulejáratu részletre kapná. Havonta háromszáz dinár lenne. Neki persze pénze nincs, de úgy gondolta.

Itt elhallgat és a fogát kezdi piszkálni. Az apa érzi, hogy most ő lenne a soron. Jól van fiam, náthá annyira kelí, majd csak kiszorítom a részleteket... — Ránéz a feleségére fájdalommal megértő mosoly a válasz. Tehát az anyját már meggyúrta a fiu. Istenem, micsoda hatalmas energiával tehet, hogy az anyjával az utolsó tízedparáig beosztott és ezer fontos doigra nem telő fizetésből háromszáz dinárt megigértetett...

Igaz, a legfontosabb a fia egzisztenciája — ma már azt a dolgot a szakszofonnal egzisztenciának nevezik... De... hiszen elbocsátották... Háromszázdináros részletek! Jó ha száraz kenyérre lesz. Meg kellene mondani, de nem tudja kiadni magából, mintha egész keresztetszenvedő önmagát kitárná azzal, hogy ime, itt vagyok a harmincévs multammal kifacsarva és eldobva. Száraz a torka.

A fiu reménytelen pillantást vet az apjára és újra rákezdi a dolgot. Puhítja az apját, de már csak a hamu alatt parázsló reménnyel. Kisvártatva az anyja is beleszól: Mégis meg kellene próbálni, hogy részletre megvegyük. Aztán a Laci is kereshetne. Laci: Ez szerencsém lenne, ami csak egyszer jelentkezik, nem szabad elszalasztani. Az anyja: Legalább a Lacit elhelyeznénk, aztán könnyebb lenne Ellát is révbevinni. A lány fájdalmasan mosolyog. Férjhezmenés vagy állás! Már huszonnyolcéves. Még nem öreg, de már a vénlányság kapuja előtt áll. — Meg kellene mondani, ne erőlködjének. Ne pazarolják azt a kevés optimizmusukat arra, hogy öt tűzbe hozzák. De akarata ernyed. Hagyja, had csobogjon körülötte a kérés szapora patalkja. Nem szikla ő, amelyet alá kell mosni, hanem omló földtömeg, amely ellenállás nélkül engedi maga felett átzugni az egész világ tengereit.

A patakból zugo folyam lesz, a fiu és anyja egyre hangosabb a rábeszélésben. Aztán hirtelen apály. Az anya kifárad, a fiu elkeseredésében megnémul. Arcán kemény ráncok vetődnek. Hideg ellenséges pillantást vet az apjára, aki szótlanul, megértés nélkül ül az asztalfőn. Most gyűlöli, indulatos felfobbánással, mert az öreg makacs hallgatását kispolgári rövidlátásnak tartja. — Persze, attól fél az öreg, hogy néhány hónapig az egész családnak egy fokkal összébb kellene húzni a nadrágszíját, de arra nem gondol, hogy ebből az áldozatból ígéretes jövő fakad! Minden remény és életenergia gyűlöletté válik a fiuban. Fagyos pillantása találkozik az öregével. Az apa megrettenve kapja el tekintetét. Szívébe szurás áll. Soha ilyennek nem látta fia tekintetét. Mintha keresztül akarná döfni őt... aki az utjában áll... a boldogulásban, bizonyosan ezt gondolja...

Az anya ismét megszólal, már nem rábeszél, hanem perel az urára. Szidja, hogy miért nem akar sohasem ráhallgatni, „mert látod, ha rám hallgattál volna, mindig, akkor ma már nem így állnánk, mint ma”. Persze, utólag mindig könnyű megállapítani, hogyan kellett volna cselekedni. Nem felel, nem védekezik, bár a felesége minden szava ostorcsapásként hull rá. A fia már nem tudja tovább tűrni, elkeseredett dühvel kifakad: Ugy látszik nincs más hátra, mint kiszökni innen a nagyvilágba. Lesz, ami lesz. Nem maradok ebben a döglött városban, ahol csak megfulladni lehet. Inkább kimegyek külföldre és ha konyhamoslékon élek azt se bánom. Legalább szerencsét próbálok mielőtt elpusztulok. Pillanatig rémült csend, az arcok a fiura merednek. Ilyent és ezen a hangon még sose beszéltek itt. Az anya megretten az idegen hangtól: Fiam szóal meg elcsukló hangon, ne mondj ilyeneket. A lány kiegyenesedik és kihívóan felel az öccse helyett. — Miért ne, én már rég megtettem volna, ha fiu lennék. — Hallgass, még te is biztatod? — Miért hallgassak? Nekem is lenne, ha már itt hagynám ezt a világot! El is megyek innen, nem penészesedek meg ebben a poros uccában. — Látod, kiáltja az anya a felakadt szemmel bámuló urára, látod ennek te vagy az oka. Nem akarod segíteni a saját gyereked! — Már nem tépelődik és nem remeg, mint a sarokba szorított vad, rekedten felívölt: — Mit akartok tőlem, hiszen már nekem sincs miből adnom. Felmondtak és elbocsájtottak. Örülünk ha ennünk lesz és nem szakszofonra.

— Elbocsájtottak? — mondja lassan ereszkedő hangon, suttogásbafulón az asszony és az ura érzi, hogy a családjában, a házában ő is hasonlóképpen süllyed le az első helyről. Csend támad, mozgalmas csend. Az előbb még úgy érezte, hogy mindenki ellenségesen eltávolodik tőle és egyedül hagyják, mint egy jegesszívű zsarnoki öreget. Most közelednek, de részvételt, ami még rosszabb. A fia kissé megindultan nézi, a lánya szája szögletében eggyel több lesz a keserű vonás. Az anya szeméből lassan könny indul. Pedig itt ne sirjon senki, ezt már nem bírná

ki. Elég, hogy süllyed, mint a szakadtburku léghajó. Elhasználódott már teste lelke, nincs tartalékenergiája, amivel újrakezdhetné. A fia már emeletnyi magasságra van felette, mert legalább reménye van a jövőre, neki pedig már csak múltja, az a harminc év.

Néhány szóval elmondja, hogy történt. Utána ismét kongó csend. Zug a feje, bírja ki ezt a csendet, a néma szenvedést. Vigasztalja őket, hát legalább vigasztaljon, ha már ugysem tud mást.

— Azért ne busuljatok nagyon. Még három év és akkor megkapom a harmincezerdináros biztosítást. Abból majd csak futja. — A fiu keserűen legyint. A lány: Ugyan... még három év. — Persze, gondolja az apja, te már akkor harmincon feülszel. A felesége: — Látod, ugye látod, mondtam és mindig, hogy nézz valami rendesebb nyugdíjas állás után. — Ennek már kedve van perelni. Már eszébe jut a negyedszázad előtti perpatvar. Minek felhányni, ha már ugysem tudjuk visszahozni. Inkább... ezzel az életbiztosítással kellene valamit csinálni. Az a három év sok, addig élni is kell. Előbb kellene hozzájutni. Valahogy ügyeskedni. Mi lenne, ha öntudatosan balesetnek tenné ki magát. Elütné a villamos. Egyik lába bizonyára áldozatul esne, de megéme. De könnyen megeshet, hogy halálragázolja a villamos?... Eh, hát akkor gyorsabban hozzájutnának az egész pénzhez. Ugyse sokat ér az élete... És... mi volna, ha egyszerűen öngyilkos lenne? Mi történhetne. Ő már nem veszene sokat, a család meg levegőhöz jutna...

Az asszony csak nem nyughat a nyelvével. — Látod, látod, ismételi keserűen, ha akkor rám hallgattál volna. Most ez lett a vége. Itt állunk betevő falat nélkül, megöregedtünk és se a lányod se a fiad nincs rendben. Akkor könnyű volt letorkolni engem, most tessék, csinálj valamit. — Hagyd abba, ne perelj most, vág közbe kérőn, pedig olyan rosszul esik beszélni. — Persze, most se szóljak egy szót se, csak hallgassak. De tessék, csinálj valamit most. Adj pénzt, adj kenyeret a fiadnak, meg a lányodnak. — Hallgas már kérlek. — Nem hallgatok. Itt van a család, erre nézz most. — Ejnye, hát ennek az asszonynak nincs szíve. Hát most kell megismerni, harminc év után, hogy milyen szívtelen? Hát... felhördül: Hát mit akarsz, mondd meg. Akarod, hogy öngyilkosságot kövessék el, hogy a biztosításhoz hozzájuthassatok?

Süket csend, mint a robbanás után. Mindhárman kis élénkséggel az öregre néznek. Kisvártatva az asszony halhán, szinte kérdőn kiejti a száján: A biztosítás? Ránéz az öregre, hogy hát hogy is? — Igen ez kellene nektek, mondja az halhán, ecetes hangon. Senki sem válaszol, csak néznek rá kerekrenyiit szemmel. Az asszony szeme csillog, egyre jobban csillog, végül is két könnycsepp gördül alá a terítőre. Az öreg mereven, érzéketlenül ül az asztalfőn, csak a felesége sirását hallja, mint-ha a koporsója felett sirna...

Magyar nóta - magyar tánc

Nemrégiben elvetődtem egy kis magyar faluba. Vrsacról rándultunk ki a Karas-völgybe. Előre kell bocsájtanom, hogy nem magyar faluban születtem és mindig másfajta népek között éltem, így mindig esemény számomra, ha magyar helyre kerülök. Vrsac környéke, — ahol az utóbbi időben huzamosabb ideig voltam, — különösen elnémetesedett, elrománosodott vidék. Elképzelhető elfogódottságom, mikor kirándulásunkon, hosszú kocsikázás után, megmutatják a nagy idegennyelvű tengerben ezt a csöppnyi magyar szigetet, Udvarszállást. Elzártan fekszik, mint egy mély meleg ölből, fák között, fényeshátú kis folyócska mellett a Karas-völgyben.

Hatvan ház az egész, háromezernégyezer lélek lakja csak. Egyetlen keresztutcaból áll. Azért van ott minden, ami egy kis falunak kell: templom, iskola, községháza, posta, kocsmá. Legjobban azonban az fogja meg az embert, hogy ennyire kivetetten, távol a fajtájuktól is megtudtak maradni hamisítatlan valóságukban: a házak, az emberek, a viselet, a beszéd. Felfűzött dohány az udvarokon, paprikafűzér a házvégeken, a kiskertekben viola meg törökszekfű.

Elbeszélgetünk a kocsmárosnéval.

— Olyan a mi falunk — büszkélkedik — mint egy kis patika. A házak fehérre meszelték, az uccák tisztára söpörtek, különb járdánk van, mint a városiaknak minden esztendőben feltöltjük a Karas medréből tiszta fővennyel. Nincsen minálunk se por, se sár.

— S tartanak a többi falukkal?

— Nincsen erre csak ilyen szállás-féle, Vrsacra és Belacrk-vára járunk, leginkább az asszonyok piacozni tejfellel-turóval. Nézze — mutat éppen a hazatérő csordára. — Nem vagyunk mi olyan szegények, több a lábasjóság, tehénféle, mint a lakosság.

— S más magyar faluk?

— Nagyon messze vannak. Kettővel: Szkorenováccal és Jermenovcival évenként egyszer összejön a fiatalság a bucsuk által, a gyerekek összeházasodnak. Engem is Kevéről (Szkorenová) hozott el az uram... A városba járunk, de ha jön a vasárnap, mindenki itthon van. Nézze meg egyszer, ha tánc van, ha a fiatalság összejön és dalolnak... Nem kíváncsiak ezek el innen soha!

Jártam a keresztuccát, tapostam a fővenyjárdát és szagoltam az udvarszállásiak fehér violáját. Nem tudom megmondani pontosan, mit éreztem. Az emelgetett-e a levegőbe jobban, az ismerős beszéd, hogy amerre csak fordultam, kicsi és nagy szájából azt hallottam vagy jobban szívemem fekkdt, fájdtott a falu kicsisége, a nép elhagyatottsága... Akkor Udvarszálláson fogott el az a kívánság, hogy közelebb kellene men-nem hozzájuk, a népemhez; hogyan élnek, mi táj nekik, merre jár a gondolatjuk. Megfogadtam a korcsmárosné szavait, megnéztem egy ilyen magyar bálát. Néztam a táncaikat, hallgattam a dalaikat...

— No, mit szólok hozzá?

Kipirosodva, felkavartan hallgattam és nem mertem beval-lani, hogy úgy tűnik, mintha először látnék csárdást s úgy tű-nik, mintha nem is közülük való volnék én.

»Hol voltam én, mikor a táncot nekem is mérték? Én így sohse örültem a táncnak, én így sohse nem veszttem bele a mu-zsikába, én ily kényes, rátartó, sugárzó, boldog sohse voltam.« Fölmerül néhány báli éjszakám, vidéki mulatságok, éjjélutáni hajrás csárdások, milyen komédia az ehhez a paraszttánchoz képest, akik nem éjjéltől kezdve, nem egy-két órát csárdásoz-nak, nem játékból, duhajsból, hanem komolyan, szívből jár-ják egyfolytában este nyolctól virradatig.

Honnan van a kitünő ritmusérzékük a legpöttöm lányká-ban is, a frissesnél mintha dróton rángatnák őket? Honnan van a sugárzó szemük, az az igazán szívből délceg testtartásuk, mintha vasból volnának mind!? Talán mind szereti itt a párját és biztosak a viszonzásban, hogy ily ragyogva, bátran néznek egymásra, s ha nem is vetnek pillantást egymásra, a kényes-kedésben, az andalgásban, vagy a dobogó forgásban, mikor fe-jüket is rátartian, túlradva vetik, abban is csupa hívás, tet-szelgés, sugárzó önbizalom van. (Vagy minden erő a magyar paraszti vérmérsékletben van?)

Összegyűjtöttem néhány dalukat, igazi, szívből fakadó pa-rasztnóta mind. Nemcsak mondanivalóikra ügyeltem és hogy újkeletű legyen, hanem hogy a dallam is megnyerő, eredeti és főként magyar legyen.

(A dalokat énekelte Lackó Rozi és a barátnője.)

1.

Kimentem a rétre...

Kimentem a rétre, nem tudtam kaszálni,
Arra jött a babám, nem akart megállni,
Tizenhárom kasza mind egyszerre vágott,
Tizenháromszázszor csókolom a szádát.

2.

Kiskertemben...

Kiskertembe besütött a holdvilág,
Az én babám abba fűsüli magát,

Göndör haját százfelé fujja a szél,
Köszönöm, babám, hogy igazán szeretted.

3.

Barna legény ...

Barna legény megy a kutra itatni,
Szeretője mén utána panaszkodni,
Oly nehezen húzza fel a »sugárfát«,
Hallgatja a szeretője panaszát.

Azt gondoltam a babám szava mind igaz,
Pedig annak fele széna, fele zab,
Fele széna, fele zab a repcének,
Nincs egy igaz szava se a legénynek.

4.

Barna kislány ...

Barna kislány ablakodnál jóestét, jóestét,
Szállást kérnék magyar kislány, ha beeresztenél,
Mindenféle csavargónak szállást nem adhatok,
(Mert) Nincs itthon az édesanyám, csak egyedül vagyok.

De azért a szép szavadért mégis beengedlek,
Tornyosvégű nyoszolyámba szépen lefektetlek,
Slingelt végű kisdunnámmal sej, de szépen létakarlak,
Két karommal átkarollak, százszor megcsókollak.

5.

Megátkozott engem az édesanyám ...

Megátkozott engem az édesanyám,
Hogy ne legyen se országom, se hazám,
Csipkebokor legyen az én szállásom,
Ott se legyen sokáig maradásom.

6.

Megy a nap lefelé ...

Megy a nap lefelé,
Ballag már a katona,
Ballag már a regruta
A kaszárnya felé.
Bemegy a szobába,
Leül a vaságyra.
Bunak hajtja a fejét,
Hullatja a könnyeit
A vaságy karjára.
»Istenem, Istenem,
Mi lesz én belőlem
Puska van a vállamon,
Bajnét az oldalamon.
Sirathatsz galambom!«

7.

Nem ragyog a csillagos ég...

Nem ragyog a csillagos ég, sötét felhő borítja,
Az én árva, bus szívemet egy nagy bánat szorítja,
Kivilágos-kivirradtig huzatom a nótámat,
Huzd rá cigány, barna cigány, más öleli a babámat.

8.

Ha hazamegyek...

Ha hazamegyek, azt kérdezi tőlem az anyám,
Szereted-e az uradat, sejt de
Szereted-e igazán?
Ha már eddig megelégedtem véle,
Már ezután párja leszek, sejt de
Párja leszek örökre.

9.

Este, este...

Este, este, késő este,
Ez a kislány elaludt az este,

Aludj babám, nem járok el hozzád,
Légyalázott véled az egész világ.

10.

Azért, hogy én ilyen kicsi vagyok...

Azért, hogy én ilyen kicsi vagyok,
Kilenc legény szeretője vagyok.
A tizedik el van tőlem zárva,
Messzi-messzi, egy bosnyák kaszárnyában.

Azért, hogy én ilyen kicsi vagyok,
Né gondold babám, hogy én festve vagyok,
Igy szült engem anyám a világra,
Pirosító nem kell az arcomra.

AMBRUS BALÁZS MÜFORDÍTÁSAI

Ködös nap

Prinz Emil von Schönau-Charolatti

Vége van már a nyári szép napoknak,
Hűs, halkan lengő őszi fátyol száll most.
A kertben rózsák többé nem ragyognak,
S hervadt virágok siri szaga szálldos.

Sok-sok levelem egymás után ég el,
Busan nézem a kályhában ez aktust,
Künn szél játszik a hervadó levéllel,
S az ősz veri hozzá a végső taktust.

Egy sejtés fáj: ki földi boldogságér
Szívét adta, azt nem vidítja többé,
Hogy ég a lámpa, vagy hogy ég a rózse.

Minden gyönyör, amit az ember átél —
Világíró, nők: szétfosladoznak köddé
S minden öröm haszontalan és dőre.

A parkban

Marie Madelaine

Ha estefelé lemegyek a parkba,
A kis tavak holt szemekhez hasonlók
És sápadtak, mint odafenn a bolygók,
Hol az eget ezer csillag takarja.

Az én parkomban éjszaka a rózsák
Olyanok mind, mint a fiatal ajkak.
S mint mikor szájak egymásra tapadnak,
Ugy égetnek, ha illatukat szórják.

A virágok lekonyulnak a pástra,
Fáradt fejük becézve emelem föl
S ha összefonva vállamra veszem föl,
Olyanok, mint egy királynő palástja.

Egyszer csak érzem, hogy a földön fekszem
S virág borítja forró, ifjú testem.
Harmat hűsít a meleg nyári estben
S Élet fon be, amelytől nem menekszem.

Fejem a földön fekszik. És a holdnál
Fájón gondolok ama szörnnyű napra,
Mikor testemet majd féreg harapja
S a virágoknak tápláléku szolgál.

AMBRUS BALÁZS MÜFORDÍTÁSAI

Apa és fiú

Gy. Jakšić

Utnak indult a vén Amidža,
Erőben még nem volt hiba,
Vele indult a hosszú utra
A hős legkisebbik fia.

Vásár volt ép és ott pompáztak
Szablya, pisztoly, arab díszek,
Tuniszi sapka, ékszer, gyöngyök,
Velence selyme ott zizeg.

»Mit vegyen apád a vásáron?«
— Kiváncsi, mit kér a gyerek. —
Pengét akarsz vagy fényes kardot,
Vagy egyiptomi remeket?

Vagy selymeket kívánsz magadnak?
Nesze egy új selyemruha.
No szólj fiam, mondd csak ki gyorsan —
Vagy kell egy aranykatulya?

A gyerek fejét megvakarja,
Nem tudja, hogy mi volna szép.
— Apám, apám, tudod mi kéne?
Végy nekem báránypecsenyét.

Az apa is fejét vakarja
S nézi az apró csemetét.
Én kardot meg kopját szeretnék,
S a fiam báránypecsenyét.

Dr. Stern Lázár:

Az európai irodalom története*)

Babits Mihály könyve

Minden irodalom függvénye a történelemnek. Az irodalom is csak egy emberi produktum, mint a gazdaság. A gazdagság különböző elosztásával, a hivatások eltéréseivel indokolt életmódokban beállott változások, osztályok sülyedéseivel és emelkedésével előállott új rétegződések a régiektől eltérő szükségleteket, vágyakat, világfelfogást vonnak maguk után és átalakul ehhez képest az irodalom is, mint minden, ami a régi, tűnőféltben lévő társadalmi rendben élt.

Az irodalomtörténet írója ezek szerint egyuttal — történész is, ismernie kell a nemzetekben kifejeződő korok szükségleteit, izlését, világnézetét, társadalmi rétegződéseiket és az egyes rétegek jelentőségét. Csak így tudja megértetni az új irodalmat, azt, hogy miért kellett a réginek úgy átalakulnia, amint átalakult, az irodalom tartalmát így tudja levezetni a társadalom tartalmából.

Babits ezen művének méltatásánál szükség volt ezen pár bevezető megjegyzésre, annak megértésére, hogy a műnek, nagy jelességei mellett, hiányai is vannak.

Babits Mihály a mai magyar irodalom representatív manje. — Az irodalmi szabadnak és tilosnak utjelzője. — Minden ízében — költő és minden idegszálában esteta. — Az irodalmat tartja az emberiség fine fleurjének, a legmagasabb megnyilatkozásának és annak zászlóvivőit, az élen haladókat, a nagy írókat, minden haladás megteremtőinek. Szerinte az irodalom termeli a kulturát és nem megfordítva. — Nem a milió alkotja az író, hanem az író a miliót. — Bár mily paradoxus hangzik is, Babitsot olvasva azt kell hinnünk, hogy az emberiség haladásában — csak kis része van az emberiségnek. — Szerinte valójában egyetlen irodalom van: a világ irodalom, az európai irodalom, amely nem a nemzeti irodalmakból állt össze egységgé, hanem ellenkezőleg ezek váltak le a világ irodalomból. — A nemzeti irodalmak világi irodalmi áramlatokból táplálkoznak. — A fának sem elég a föld nedveiből szívott erő, szüksége van esőre, az ég szeleire.

Minden nép szülhet egy irodalmi nagyságot és így lesz a nemzeti irodalom a világirodalom közegévé. — Az európai kultúra a világirodalomból született és az írói egyéniség hatalmán alapszik. Teljesítményei nagy egyének teljesítményei, akik idő és tér távolságain át egymásra hatva és egymást erő-

*) Babits Mihály e könyvéhez a Kalangya több munkatársa kíván még hozzá szólni. Dr. Stern Lázár e tanulmányával nem mindenben értenek egyet.

sítve lázadnak a közszellem ellen. — Az ember egyén, és a világirodalom embernek az irodalma, történet írója tul-száll a nemzeteken. — Írója nem a közösség lelkét keresi, nem lát szociális jelenséget az irodalomban azt keresi, aminek értéke — független a helyétől, valami abszolút.

Chaucernál is hangsúlyozza, hogy az igazi költészet itt — ott kitör egy genialis lélekből. — Ezek távolból nyerik impulzusukat és távolba adják tovább. — Ez az áram minden cikázásával is egyetlen áram. — A nemzeti irodalmak fejlődését is ilyen átitó áram löki tovább. — Kempisnél pedig győzedelmesen hangoztatja, hogy három nemzet tart rá igényt, fényes cáfolatául azon nemzeti irodalmi babonának, hogy csak a nemzetben gyökeredzik értékes irodalom.

Babits szerint téved az, aki az irodalom eseményeit a kor eseményeiből magyarázza. — Mélyebbről indulnak azok, belülről és nem kívülről. — Chéniernek is több köze van Ronsardhoz és Teokritoshoz mint a francia forradalomhoz, vagy a girondisták történetéhez.

Minden nagy írónak a világgal szemben elfoglalt — attitűdje új szépségek beoltása az elrutult világba, első mutatkozása annak, ami azelőtt nem, vagy nem teljesen létezett, megteremtése az ujnak. — Ajándék az, mellyel a rendkívüli ben gondolatok és érzelmek — erélyében, fényességében, a kifejezési formák, szavak és mondat füzése csengő harmóniájában és tisztaságában fürdő nagyok megajándékozzák, a bámuló emberiséget, a mit sem sejtő tunya sokaságot. — A közösség e-szerint nem fontos, ami fontos, az az egyéniség. — Nem törődik a tömeggel. — Az írók arisztokraták, amint arisztokrácia a szépség országa is. — Ezért lényegtelenek a keleti irodalmak, melyek a közösséget uralják. — Dinamikát, mozgást és mozgásra készséget csak a közösségtől független egyéniségek jelentenek. — A tömeg és a hatása alatt élő írók statikusok, újabb szépségek felfedezésére, haladásra képtelenek, a mozdulatlanság hitvallói.

Babits rajongása az egyetlen szépért és az azt teremtő íróért magyarázza a millió lebecsülését azon ellentétet, amely Taine-től elválasztja. — Mintha két külön világból állana az ember, a szépség világából és abból, ami azon kívül van. — A szépet a génius teremti meg a maga lelkéből, a másik világ fakadhat a nép, a mindenki lelkéből. — Nagyobb bajnoka az egyéninek, mint Bergson, akinek intuitív bölcsészete végső-sorban a tömegek lelkében látja mindannak megteremtődését, ami emberi, a szépnek, jónak és igaznak egyaránt.

Babits ezen felfogását a legtávolabbi korok és a legkülönbözőbb nemzetek nagy írói között vont elragadóan művészi, csodaszép gondolatokkal teli és szellemes párhuzamokkal iparkodik igazolni.

Nem folytatom tovább. — Lehetőleg saját suggestív szavaival iparkodtam visszaadni Babitsnak absztrakt, egyéni lé-

lekre — épülő felfogását, az irodalom lényegéről és történetéről.

Ez a felfogás mindenütt kihívja az ellentmondást, ahol a zseni és a társadalom viszonyáról és kölcsönhatásáról van szó. Hiába az irodalom is osztja sorsát mindannak, ami emberi. — Minden ember sorsából, mindenki érzelmeiből és gondolataiból kapja erejét. — A sokaság lelkében való gyökerezés nélkül nem volna jelentősége, idegen jelenség lenne, amely fényes és hideg csillag gyanánt közömbösen ragyogna és világítana az alatta lefolyó meleg és véres emberi életre. — A legnagyobb író is az emberi környezetben éli le a maga életét, onnan kapja benyomásait, kész érzések, elképzelések és gondolatok veszik körül, burkolják be lényét, más világokról és környezete prizmáján át nyeri képzeteit. — Nincsenek környezetétől, nemzetétől idegen elképzelései és büszkeségei. — Sofokles görögül érez, mint minden görög, Dante olasz álmokat hirdet, mint minden korabeli olasz, Shakespeare a legbüszkébb angol. — A német nagy írók kozmopoliták voltak, mert a német nép is az mól és a német hazafiságnak akkor még nem érkezett el az ideje. — De azért kicsoda igazibb német mint Goethe és társai?

Csakhogy a nagy író komplikált idegrendszer a — műlik lelkében, a mélyekben forró és onnan a napvilágra áradó élmények legfinomabb zöngéit, árnyait és fényeit, minden bizonytalanságtól megtisztítva, eredendő erélyükben, tisztán, világosan, csillogóan adja vissza és felruhazza mindezen tisztaság, világosság és csillogás új erővel. — A geniusnak tehát meg van a maga sajátos hivatása, de azért minden ízében része az emberiség tengerének, onnan származik, abból táplálkozik, csak úgy, mint a tenger dagálya és apálya is egyaránt része a tengernek.

Ezért változnak koronként és nemzetenként a génus alkotásai. — Goethe el nem képzelhető a herrerók között és a nibelungok korában. — Newton a fáraók udvarában, vagy a középkorban. — Virág a nagy író, melynek gyökerei lent ágaznak, mélyen az ember sokadalom lelkitalajában, kaleidoskop az irodalom képe, a korok és népek tükrözése és nem az állandóan kék égé.

Éppen a Kempis eset klasszikus bizonyítéka annak, hogy milyen helytelen és dolgok felületén mozgó következtetésekre csábít, ha az író és művét kiragadjuk nemzete köréből. — Kempis misztikuma a német népek primitív mély, hogy ugyanondjam a betűkhöz ragaszkodó vallásosságának nemzeti sajátossága. — Egyenes vonalban származik le Ekhardt mestertől és vezet Lutheren át Angelus Sileziusig. — Mennyire más a francia és a spanyol miszticizmus. — Ez a cselekvés miszticizmus, a misztikus elképzelések átültetése tettbe, az optimizmus, a Lloyolai Ignác, a Szent Teréz, a Szalezi Szent Ferenc miszticizmus, míg a német miszticizmus az önelmélyedés, a re-

mény és reménytelenség közötti hányódásé, a pesszimizmusé. — Milyen alaptalan tehát Babits hivatkozása a Kempis esetre, annak nyelvi hármasságára.

Ezért a világirodalom a nemzetek irodalmából alakult és nem megfordítva. — Mindig mint nemzeti keletkezik az irodalom, és soha mint emberiségi. — A görög irodalom is csak görög volt és csak elvirágzása után, az érintkezések nemzetközivé válása után kezdett irodalmat jelenteni a többi világra is. — A rész alakul ki előbb és csak azután olvadhat magasabb egységbe. — Minden ami él, az egyetlen emberi lélekből fakad, az erkölcs, a vallás, a tudás, a szép és nem a szépből magából a többi. — Nem lehet darabokra tördelni az emberi lelket és külön étellel felruházni annak töredékét. — A lélek vagy a maga egészében él, vagy megszűnik élni. — A kulturát eszerint nem az irodalom a részalkotta, mint Babits véli, hanem a kultura — az egész — az irodalmat.

Ez az álláspont végzetesen befolyásolja a munkatörténeti megalapozását, kihámozza az irodalmat történelmi kapcsolódásaiból, emberi összefüggéseiből, bizonytalanná teszi megértését, mint történelmi jelenségét. — Az egyén egyedül való jelentőségének hangsúlyozása elvi tagadása a világirodalom történet lehetőségének, mert azt a nagy egyénnek esetről-esetre történő felbukkanásától teszi függővé és így esetlegeségre alapítja, nem arra az állandóságra, amit a nagy egyént is produkáló tömeglélek jelent. — A történelem folytonosságot, összefüggést, fejlődést jelent, holott Babitsnál a véletlenre van bízva minden, nagy írók születésére és kölcsönhatásaik lehetőségére. — Eszerint azon időnek, melynek nincs nagy írója, vagy hiányzik a kölcsönös befolyásolás lehetősége, nincs is világirodalma, holott történelem mindig és mindenütt van, ahol és amíg kultura van. — A világirodalom történet Babits álláspontjából nézve szaggatott, szünetelő. — Egyes írók életének és munkáinak ismertetéséből és hatásuk elemzéséből áll életrajz és esztetika, de nem történelem. — A nagy író, mint egy semmiből a légtüres térből származtatja, aki önmagából merít mindent, önmagából alkotja meg a szépséget és nincs semmi köze a tömeghez. — Mintha a szépség világa a szüznemzés világa, az irodalom gyökér nélküli virág lenne. — És csak bizonyos kényszerű inkonzisztenciával, ezen álláspontnak az egyes írók elemzésénél történt megtagadásával konstatálhat Babits összefüggést az író és nemzete között, és találja néhány író gyökerét a nemzetben, így Dantenak és a Viktoria korabeli nagy költő esztétáknak. — Nem lehet a világ valóságait saját élményeivel és az arra felépített világnézettel helyettesíteni. — A valóság mindenütt győzedelmesen áttöri az író által önkényesen felállított keretet és az írók és környezetük közti összefüggéseket mindenütt helyre állítja, ahol az író ezeket megtagadta.

A történelmi megalapozás hiánya megnehezíti a megérté-

sét különböző korbeli írók lényegazonosságának, amit Babits fáradhatatlan ékesszólással ezer változatban hirdet. — Nem tudom belátni, hogy miként lehet Aischylos folytatása Shelley, a görög lélek inkarnációja Chenier és Balzac a Rabelais újja születése. — Mind ezen írók megértésére az egymásbafogodzás, a világon átlengő lények, a szél, a madár, a felhő modern mistikumára nincs semmi szükségünk. — Az emberi lélek mindig ugyanaz és minden korban ugyan azok a változatai. — Aischylos gondolkodásu és érzésü emberek élnek a legkülömbözőbb korokban, de koruk szellemkészlete alapján adnak kifejezést a saját aischylos szerü egyéniségüknek. — A hangjuk a sajátjuk, tartalmuk a környezetüké. — Shelley légiessége a magáé és nem Aischylosé, Balzac a maga élethabzsolását dokumentálja és nem Rabelaisét, Chenier a maga összhangzatát adja tudtunkra és nem a görögökét és megtöltik mind ezt a maguk környezetének lelki tartalmával és nem a középkoréval, nem a görögével.

Azt hiszem továbbá, hogy a szépség érzéke és a kultur vágyódás nem csupán az európai emberre szorítkozik. — Azt hiszem hogy világirodalom csak az, amely az egész kultur világ irodalmát tükrözi. — A kínai, a hindu és a perza irodalmat és kulturát nem lehet kitörölni abból a nagy folyamathból, mely az emberiség fokozatos önfegyelmzéséből, megújuló világnézleteiből és célkitűzéseiből kiindulva új kulturára törekszik. — Más fajta mint az európai, de kultura. — Nagyon kételkedem szerző azon álláspontja helyességében, hogy ezen népek irodalma nem befolyásolta az európai irodalmat. — Maga szerző állapít meg a mű egyes helyein ilyen befolyásokat. — Nem észleljük-e azokat a kései római irodalomban, a középkor miszticizmusában, Goethében, a „Das junge Deutschland“ íróiban, a francia dekadensekben Swinburne légiés írásaiban, vajjon mind az, ami Európa szellemi életét panteizmus név alatt oly erősen befolyásolta, a bizanci és mór művészet, nem-e a keletben birják forrásukat?

Nem lehet ezen népek művészetét kikapcsolni az általános emberi kultura vérkeringéséből, mert nagyobb bennük a közösség hatalma és kevesebb a szabad egyéniség. — Nem hangzik-e kissé történelem ellenesen ilyen szempontok kihangsúlyozása a szociálizmus a tömegek előtérbe nyomulásának korában? A kelet Babitsa épp oly jelentéktelennek és elhanyagolhatónak találhatná Európa irodalmát. — Hogyan képzelhető el ilyen exkluzív álláspontból az, aminek Babits is ihletett prófétája, az egységes emberiség és nem-e jelenti ez elvi megerősítést a részekre szakadozottságnak?

Mintha a szépségnek megközelítését is megnehezítené Babits azáltal, hogy azt tulságosan köti a formákhoz, az elképzelések és kifejezések módjához, a l'art pour l'art-hoz, melyet csak a kiválasztottak tudnak a maga teljességében átérezni. Mintha nem venné észre azt, hogy a mindennapi élet, a csele-

kedetek, a primitívebb lelki viszonylatok, az elme elvontságai is tele vannak szépségekkel és kissé elfeledkezik arról, hogy a géniust is ezer szál köti az átlagnak! nevezett kisémberekhez, annak minden erényeihez és hibáihoz. — Mintha mint író nagyobb arisztokrata lenne Goethenél, a nagy filiszter irónál. — Ennek zárkózottsága politikai és társadalmi, Babitsé irodalmi.

— Goethe rajongója volt a való életnek és — meglátta a primitív élet szépségeit is, a művészet demokratája volt, mindenkít részesíteni akart a szépből. — Babits arisztokratizmusa a szépségek egyedárusa és az általa konstruált világkép kizárja az átlag ember részét a szépségek megteremtésében.

A mű lényege az írók méltatásából és művészetük összefüggéseinek feltárásából áll. — Az irodalom történetnek egészen újszerű általa vágott minden sablontól mentes útjain halad. — Nem szorítja évek számába, mechanikába az írói lelkek összefüggését. — Az idő csak bizonyos sorrend megóvására szolgál, de Homert látja a későbbi eposz írókban, Pindárt sok minden írában, Spensert, Byron és Keatsban, Shakespearét Balassában, valóban egyetlen társaságnak látja a nagy írókat, amelyben mindenikük találkozott a másikkal.

Babitsnak finoman ötvözött, érzéki szépségű, a mindenkor ismertetett író egyéniségéhez és művei sajátosságához simuló merő költészet nyelvezete, a külső és belső szépségekben tobzódó költői lelke visszarezgetteti az általa ismertetett író lényegét. Nem az osztályozó és boncoló kritikus, nem a mesterember nyilatkozik meg a műben, hanem a kongeniális költő és a finom esteta. Egészen elűt a rendes irodalom történetétől, jobban megérteti és átértéketti velünk az író sajátosságát, mint bármely tudós és finom érzékű esztéta, jobban mind Brandes a korokba és az írókba mélyedő. Brandes részletekbe, Babits általánosságokban merül, Brandes analitikus, Babits intuitív, az egésznek áttekintéséből, madártávlatból, a legbelsőbbnek sugaras feltárásából érezteti velünk az íróban megtestesülő szépség lényegét. Brandes operatív módon vág ki minden egyes szépséget és a részletekből érteti meg velünk az egész író.

A Homer problémát a költő szuveren biztonságával és igazságával oldja meg. A nagy filologusok százkötetes tudományos megállapításával szemben tisztán művészi alapon azon meggyőződésben van, hogy az — Iliásnak s Odysseának csak egyetlen költő — lehet a szerzője. Suggestív módon győz meg bennünket igazságáról. Ugyanazon okból a tudós és kifinomult művészi érzékű Burckhardtnak is ugyan az a véleménye és frapáns módon támogatja ezt a meggyőződését hivatkozással a szerb népballadákra. A nagy költői tehetséggel megáldott szerb nép, mondja Burckhardt, a gyönyörűsége Márkó és Milos mondái is a nép ajkán szálltak, azokat is költők foglalták versbe, csak úgy mint a görögök szépséges népmondáit és csak Homerja hiányzott a szerb népnek a hézagos történetű

versek kiegészítésére, összekapcsolására és egységbe foglalására, hogy egy újabb Iliásszal gazdagodjék az emberiség.

Dante, Goethe, Shelley, a praerafaeliták és a dekadensek ismertetése és méltatása irodalmi gyöngyök. Mélység és magasság, érzelmek és gondolatok szépségei váltakoznak. Más véleményen lehetünk egyes írók jelentősége tekintetében, de ez lényegtelen, és mit sem ronthat a tartalom gazdagságán, az ismeretek bőségén, a kifejezések csiszoltságán, a gondolat füzések eleganciáján.

Talán paradoxus hangzik, ha azzal zárom ismertetésemet, — hogy Babits műve inkább estetikai méltatása az irodalomnak és az íróknak de valójában nem irodalom történet és ennek dacára aláhuzom, hogy a mű az irodalom történet írás terén is új látköröket, új tájakat nyit és a legmagasabb mértékkel is mérve jelentékeny irodalmi alkotás.

Kázmér Ernő:

A mai jugoszláv irodalom

A világháború szomorú évei, a széjjelszóró szerb szellemi élet emigrációja, a horvát és szlovén szellemi alkotás akadályai után, a jugoszláv állami, népi eszményben találkozó három testvérnép irodalma, az új állami és szellemi misszió hatásától megittasodva, a világháború utáni európai irodalmi anarchia minden kísérletező iránya felé fordult. A Párisból hazatért fiatal szerb költők a világnézetileg a nihilizmushoz közel álló és az eszményi anarchizmusból táplálkozó dadaizmus ernyedő tüzet élesztették, a német-osztrák hatás alól kilábaló horvát-szlovén költők, ép úgy mint festők, szobrászaik, az expresszionizmus túlfokozott groteszkségéig, embrionális kifejezési eszközeig jutottak. Mind e kísérletek, amelyekkel formatörés, az irodalmi hagyományokkal való vérségi kapcsolat lazítása járt, lát-szólag az új emberiségért, a kozmikus közösségért, a világ és ezzel párhuzamosan a balkáni rokon-népek erkölcsi forradalmasításáért indultak. Ha Európa nyugati irodalmának szabad volt a világháborút követő lázas évek sokszor termő anarchiáját a gondolat és a művészet világába belevonni, az új nacionalizmusban és három testvérnép egyesülésében fogant Jugoszlávia irodalmi, szellemi életére szilárdabb népi, nemzeti hivatás várt. Ezt a termő hivatást az előző nemzedék, a tulajdonképpen modern szerb, horvát és szlovén irodalom reprezentánsai vállalták, ők tartottak kapcsolatot a szellemi élet minden fórumával, az intelligenciával, a feltörő népi, nevelő erők tényezőivel. Irodalmi eszközeikben, a háborúelőtti hiadás neoromantikájához, a lényegszemlélet tiszta naturalizmusához, az impresszionizmusban fürdő líra pátozához kanyarodtak vissz-

sza, s így vált elkerülhetetlenné az, a jugoszláv irodalmat évekig lázbetegesen tartó, guerillaharc, amely a nagy nemzedék eszményei továbbélése és az indulók nyugtalanságában forrongó új ideálok diadalmrajutása között lezajlott. A harc irodalmi formája a mi Adynk diadalmaskodása előtti irodalmi élet harci lármájához hasonlítható. Ott a magyar politikai élet közjogi harcai a választójog körüli szenvedélyek voltak külső kísérei, addig Jugoszláviában, a Balkánról Nyugatba érő szerb nép mellé állott horvát, szlovén népek állama erősödéséért, a nyugati államok termő eszméihez való felsorakozásáért folyt a küzdelem, amelynek jelenségei; a vesztes államokban vonagló ellenforradalmaknak, a fascizmus ideológiáját magában hurcoló megnyilvánulásai és a bolsevizmus minden neonacionalista építő munkát felörlő kísérletei — veszélyeztetői.

A harc eldőlt. A nagy generáció leépítette a lázas évek pápírmásé falait, az irodalmi és versformák közötti tátongó hasadékot pedig a maga időtálló értékeivel és a fiatalok új eszményei, probléma és tárgy bővülései maradandóbb jelenségeivel töltötte ki. Ami ebből kiformalódott, lehiggadt, már esztétikai egységbe, közösségbe szorította a jugoszláv írókat, mint egy ivadék termő szellemeit. Így került a nyugati nagy lírikusok színtertájakhoz érő költőknek a formák tiszteletében és az arisztokratikus ábrázolásban megnevesedett Jován Ducicsnak, a dicső szláv multat szimbólumokba foglaló páthoszos Vladimír Nazornak, a halk lemondások Dragutin Damjanicsának, a természet képei mögé rejtőző, önmaga lelkét boncoló Milán Rákcicsnak, az élet teljességéhez tartozó minden jelenségnek, világérzésnek, legteljesebb közelítő Svetisláv Sztefánovicsnak és az esztétikai szépségáhitatával, formatökéletességével kápráztató Oton Zsupancsicsnak közelségébe az utánuk következő frissshangu, merész költők légiója. A mai gépkultúra áldozatának érzelmi életét, liraellenes dinamikáját kifejező Gustav Krklec, a két kor, két nemzedék ütközőpontján, az egész emberiséget mozgatni akaró, de lírai vérségi kötelékében az impresszionizmustól elszakadni nem tudó Miroszláv Krlezsa, emberi lealázottságában, nyugtalanságában mindig a maga életét, napjait siró Tin Ujevics, az egy üvegcséhez, egy képkerethez, egy elhagyott park padjához, csendes mély szépségeket, valóságokat asszonyosan zengő Desanka Makszimovics, a rim és a szabadlira hanghatásában, új költői képek eksztázisában kereső legfiatalabbak: Anton és Frana Vodnik, Anton Podbevšek, Bozsidar Kovačević.

A problematikus kísérletektől a hagyomány nyelvét áttüzesítő, új erkölcsi tartalomig kristályosodó lírával párhuzamos az új próza megerősödése is, amelyet a világháború utáni életesszémekre támadt új idealizmus nem tudott meglevő, pozitív értékeitől úgy eltávolítani, mint ez a lírai harc első fázisában észlelhető volt. A háborúelőtti szerb, horvát, szlovén elbeszélők az etikai naturalizmus és a kisplasztikához hasonló

esztétikai problémákkal viaskodó realizmus utjain haladtak, mestereik a nagy oroszok és a lélektani törekvésű újabb franciák. Témakörük, hasonlóan a háborúelőtti szlovák próza nagy mesterei — Vajanskytól Kukuksinig — témáihoz, a falusi ember egyszerű életének mindennapi realitása, kevés földdel vívott örök harc fájdalmas monotonitása, a parasztból lett és félig paraszti életet élő kisiparosok, kisvárosi lézengő existenciák különállása, dinom-dánomban elesett közhivatalnokok, kurtanemesek szenvedélyei, szerelmek és itt-ott már erőteljesebben jelentkező szociális harc. A horvát elbeszélők legtöbbször az örökös gravamen a magyar-horvát közjogi helyzet ellen. Ezeken, a majdnem egyforma témákon a különböző földrajzi fekvésű, milieu és népszokás más-más jelenségei, folklorkincsei, a balkáni szláv népekbe olvadó kisebb fajok népi sajátosságai észlelhetők. Hiszen fel Makedóniától a szlovén Alpokig, a bonyeváclakta Duna—Tisza szögig, Montenegro köröngetegei, Dalmácia partjait mosó, kéklő Adria, a horvát lankák zöldelő lombjai, más-más életkörülmények, a természettel való harc más formái között élő népeket forrasztott egy államközösségre és az évszázados török uralom alatt elpatriarchalizálódott, elkényelmeskedett délszerbiai vagy macedóniai élete, ruházata, táplálkozása, háziállatai merőben elütnek a mosolygó tenger hajózásra teremt, messze földrészek felé sóvárgó dalaitaitól. A klímán, milieuon, népszokásokon kívül vannak vallási, nyelvi elkülönülések is. A boszniaiak: muzulmánok, a szerbek: pravoszlávok, a tengermentén és Horvátországban: katolikusok. Legendáik, történelmi közösségük mellett is, nemzeti ideáljaik is különböznek. A szerbeknél: Knez Lázár, Kosovo mártirja, a törökverő Karagyorgye; a horvátoknál: Tomisláv, az első horvát király és Matija Gubec, a tüzes trónra ültetett parasztkirály. Aki tehát a háborúelőtti próza időtálló értékeit összefogja, hogy azokat az egységbe forró mai jugoszláv próza alapjává építhesse, annak a geográfiai elkülönülések, a történelmi élet szeszélyes kanyarutai mellett a tainei milieuelmélet utjain kell haladni, a race, a milieu és a moment számbevételével. Itt a szerb irodalom nagy regénye, a korán elhunyt Borisav Sztankovics »Tisztátalan vére« (Necsiszta krv), amelynek a népi élet ősi szenvedélyeiből feltörő vad színorgiáit, plasztikusan megmintázott alakjait nem látja tisztán az, aki a régi balkáni, macedóniai népszokásokat, a hetvenes évek balkáni harcait nem ismeri. A regény 1911-ben íródott, ma is a legnagyobb alkotás, nemcsak azért, mert egy régi szerbiai-macedóniai falu népességét sorozatos portrékban eleveníti meg, hanem, mert ezeken át páratlan erővel rajzolja a hetvenes évek figuráinak lelkét, jellemét, életét. Tagadhatatlan: a korán elhunyt Boriszláv Sztankovics orosz iskolába járt, mérteke Gogolj, a fékezhetetlen szenvedélyeinek kiszolgáltatott alakok halhatatlan portrétistája, akinek világirodalomba nőtt figurái mellé állíthatjuk a »Tisztátalan vér« Mitáját, Márkóját.

Sztankovics regénye után vegyük a szlovén Cankar »Jernej«-et, egy gazdag parasztnál negyven éven át szolgáló béres figuráját, akit, mielőtt a gazda meghal, fia az uccára hajt. Sztankovics regénye dúsz színpompá, ahogy a fiatalok lakodalmát leírja, valóságos breugheli farsang, míg a maga is valaha béres Cankar »Jernej«-e már szikár éreztlen, egyszerű írás, valódi keresetlen népi mese, amelynek egyszerűségében is ott a megrendítő tragédia. Ideálistítjuk a tengermelletti Dinko Simunovics dalmát novelláit, vagy a tengerparthoz közeli karsztos vidék rajzait, ezeket a táji részletekkel üdítő, sajátos műfajú, valóságos igenképeket, amelyekben mindig van egy csipetnyi a mesehangulatból is. Csak így láthatjuk, hogy a jugoszláv próza még az utmutató nemzedéknél is regionális művészetből tör egységgé, úgy, ahogy a nagy francia irodalomban is Maurice Maistre oeuvréjéből a carcassonei vidék, Armand Lunel regényeiből Avignon. A nagy Barrés romantikus lelkéhez Lotharingia, Mistralhoz a Provence áll a legközelebb. A háború utáni jugoszláv próza — kevés kivétellel — ezt a regionalizmust követi. Ivo Andrić keleten színes boszniai novellái, Jus Kozaknak, a szlovéniai paraszti élet nehéz küzdelmeit szociális tetteváltásba olvasztó regényei, Veljko Petrovicsnak a bácskai-bánáti mulatozó urakkal, asszonyi rezignációkkal csöndes-zajos kisvárosi történetei, Miroslav Krležának, a pusztuló horvát nemességről megdöbbentően drámai erejű nagy elbeszélései, amelyek nagyrészt a zagrebi felsőváros üres, lélektelen és hitűket vesztett lakóinak felőrlődését vázolják, — tulajdonképpen megannyi vidék, egymástól különböző népréteg epikai rajzai. Ezek a vidékek és népeik most készülnek egymás felé, hogy a gazdasági világviszonyok napjaiban találjanak közös eszmékre, amelyek az elkülönülés válaszfalait ledöntve, elbeszélőiket Jugoszlávia mindenrendű és rangú lakosa, minden vidéke felé terelve, írják azt, amit látnak, hallanak, tehát magát a mai osztatlan, nehéz életet, benne az egészséges, életrevaló, modern jugoszláv szellemet.

Beszámolóm hiányos lenne, ha Milos Crnjanszkinak, balkáni hazájukat elhagyó és a dunai mocsarak katonai zónájába települő szerb parasztok életéről írott nagy történelmi és Milán Kaszaninnak egy család tragikus sorsát felgöngyölítő szociális regényéről nem emlékeznénk meg. Tone Seliskar, Misko Kranjec szlovéniai vidékük és lakóik nehéz életét adó rajzai, August Cesarecnek a zagrebi bohém- és diákéletéről írott nagy regénye, sorsos írásokká dagasztott novellái figyelemreméltóak.

A modern színpadi irodalom: Ivó Vojnovics színes történelmi tablói (»A dubrovniki trilógia«), Milan Begovics több hatásos drámáján és vígjátékain, Branisláv Nusicsnak realiztikus életképekből felfakadó, népszerű vígjátékain túl, még Miroslav Krleža erőteljes zagrebi életképeit mutathatja fel. A nagy városokban fejlődő színpadi kultúra bizonyára elősegíti,

hogy a jugoszláv drámairodalom elérjen ahhoz a nyugati nívóhoz, ahová a líra és az elbeszélés biztató lépéssel közeledik.

Mint minden irodalom, úgy a jugoszláv is, a maga sajátos, külön krízisen most halad át. Napjaink lázában: terror, munkanélküliség, céltalanság közepette oly nagy irodalom is, mint a németeké, megfeneklett. Kihat ez a krízis nemcsak a közép- és keleteurópai, hanem a világirodalomra is. Átmeneti állapotban vagyunk, még áll a harc, a művészet öncélúságába vetett hit és a kollektivitás között, amelyet lelki komponenseken túl, gazdasági törvényszerűség fog eldönteni. Míg ez a harc áll, addig is szabadságot az írónak, irodalomnak, hogy kora szellemi forrongásával szabadon foglalkozhasson.

(Beograd.)

Ambrus Balázs:

Önbüntetés

Regény, írta Kádár Endre (Athenaeum)

Ezt a vaskos, több, mint négyszáz oldalra terjedő könyvet megírni nem lehetett könnyű feladat, de elolvasni sem csekélység. Bizonyos értékeket megtagadni tőle igazságtalanság volna, de a könyv mindezek dacára is a nehezen emészthető olvasmányok közé tartozik. Készséggel ismerem el puritán becsületességét, túlzásig menő egyszerűségét, mindent cifrázás nélkül nyíltan mond el — elismerem, hogy bizonyos részletek jól sikerültek, de az összbélyomás mégis kedvezőtlen. A könyv életem emlékeztet bizonyos vidéken élő öreg hölgyek képeslapgyűjteményére, amelyeket kiterített legyezőkön, szőnyeggel díszített szobák falán lát az ember, amelyek kis vidéki utcákat, régi gavallérokat, akácfával beültetett tereket mutatnak, de összefüggés köztük nincs. Ilyen összefüggéstelen ez a könyv is. Ha valakinek kedve volna próbát tenni a szöveget harminc oldalas kihagyásokkal olvasni, nagy a gyanú, hogy ugyanoda jutna, mint az, aki az egészet pontosan végigolvasta. Valami szándékos vagy talán akarattalan félhomály van a könyvben, de nem rembrandti: az ember oldalakon keresztül hosszú párbeszédet olvas, amelyekről alig tudja megállapítani, hogy kik között folyik le.

Fokozza a kellemetlen hatást a szerző modorosságá. Rengeteg mondatot ír le állitmány nélkül. Az olvasónak szinte használati utasításra van szüksége, ha érteni akarja, hogy mit akar mondani. A világosság nem erénye ennek a könyvnek. Emellett az alaphangulata sivár. Képzeld el szíves olvasó, hogy egy könyvet olvasol, amelynek hangulata egy állandó esőben úszó tájakra emlékeztet. Bizonyos idő múlva megunja az em-

ber. Ez a hangulat megy végig a könyvön. Ez már nem is könyv, hanem a szerző hangulata.

Anyaga a háborút követő évek zűrzavaros idejéből való. Emigránsok szerepelnek benne, csupa olyan ember, akiket a világrendés véletlenül egymás mellé lökött. Van közöttük mindenféle. Kommunista, nacionalista, doktrinőr és közönséges csirkefogó. Két legjobban megírt figurája Pál, a főalak és Kullcs, egy érvényesülési vágytól tulfutott, kiméletlen stréber. Legalább száz alak kavarog a regény lapjain különösebb cél és értelem nélkül. Ez a rendszertelenség, az egység és terv nélkül tárgyidő »cselekmény« valószínűleg nem véletlen. A szerző az életet akarta adni, úgy, ahogy az folyik chaotikus rendetlenségben. Főhőse a chaos. Felfogásnak mindenestre érdekes, de az olvasó nem sok örömet talál benne. Szegről-végről valami távoli hasonlóság van benne az új angolokhoz, a Huxley tárgyalási módszerére emlékeztetve az embert, csakhogy Huxley-nél minden oldalon lobog az élet. Itt legfeljebb az unalom lobog. Ez a regény egy komoly, gondos és tehetséges írónak rosszul sikerült könyve.

Erénye a komolyság és becsületesség, hátránya a chaos és a fárasztó egyhangúság. Egyes részletek egészen elfogadhatóak, sőt, ha az ember a stílus különösségeit leszámítja, élvezhetőek is. Havranek a szélhámos intellektuel, Flóra a nyugtalan zongoraművész, a plasztikusan megrajzolt eleven figurák. Egyik-másik alakját filozófiai vagy világnézeti tézisek hirdetésére használja fel: ilyen pl. Pál vagy Éhm vagy Dózsa, a festő. Az ember sajnálja, hogy az értékes részek hatását elrontja a sok fölösleges vagy rosszul sikerült egyéb motívum. Emberek szerepelnek, akik bátran kimaradhattak volna (Tárai, Horvát), akiknek az egészhez semmi közük nincs. Legjobban sikerült talán a francia környezet rajza: itt valóban él néhány olyan alak, akikkel érdemes volt megismerkednünk s akik néhány új adattal és színnel gazdagítják az olvasót. Érdekessége az is, hogy néha egy oldalon egész élet sorsát tudja közölni, máskor meg husz oldalon semmitmondó apróságokkal bibelődik, kár, hogy ennyi tudás és érték nem tudott kellően érvényesülni. Nagy értékekkel szemben nagy hibák állanak. A könyv figyelemreméltó és értékes, de hibái miatt sohasem lesz népszerű vagy vonzó olvasmány.

Ambrus Balázs:

Zsolt Béla: A dunaparti nő

Regény — Nova kiadás

Ez a regény különös és megragadó munka, amelyet nem elég egyszer elolvasni, hanem ismételtén át kell nézni. Majd nem olyan, mint egy tudományos mű, amelyet lassan, lépésről lépésre kell feldolgozni. Minden könnyedsége, eleven fluktuá-

ciója és mozgalmassága mellett, amelyek a könyv rohanó tempóját létrehozták, annyi gondolat és gondolatot ébresztő állásfoglalás van benne, hogy az embernek szinte ceruzával a kezében kell olvasnia, hogy mély gondolatait, meghökkentő meglepetéseit, megrendítő jeleneteit pontosan tudja követni. Boszorkányos ügyesség van a megírásában, a kifejezés bámulatos, könnyedsége, amely a rutinos zongorajátékos könnyű bilentésére és játékos futamaira emlékeztet, a mesterségbeli ügyességnek olyan non plus ultrája, ami egymagában is elég volna, hogy felkeltse az emberben a respektus érzését. Zsolt Béla azonban nem »játékos« író. Zsolt Béla missziót vélt teljesíteni írásaiban, nagyon tudatosan vezeti végig témáját, amelynek lényege nem mindig a nagy tömeg embernek a sorsa, kollektív állásfoglalás a zord és bizonytalan jövővel szemben, amelynek kialakulása nem sok örömet kelt a szerzőben. Valami mélyen szomorú, félig-meddig ingerült hangulat lebeg a sorok fölött, nagy szolidaritás és aggódó együttérzés egy nagy társadalmi réteggel szemben, amelyet a szerző komolyan félt az eljövendő bajoktól. Fő alakja Viktor, pesti ügyvéd, félszeg és lenézett figura, egy modern Schlemile, akinek semmi sem áll jól, előre kigunyolják és lenézik, míg ő is lenézi önmagát. Az anyja gögös és zárkózott öregasszony, származására és vagyonára büszke, testi defektusa miatt rideg és zárkózott, aki tulzott szigorral neveli a fiát. Ez az öreg asszony, a ferencjózsefi idők zsidó patricius rétege itt felejtett típusa, lélektani és társadalmi dokumentum, egyike a regény legmegkapóbb figuráinak. Az ember szinte megfogható közelségbe jut vele, annyira maga előtt látja s annyira ismeri már a gondolkozását. Rajta keresztül belelátunk az egykori jómódu, mint ahogy a szerző nevezi »nagy-polgári« házak életébe, látjuk, hogy az öregek hogy szerzik a pénzt s fiatalok hogyan költik el. Nehéz ezt leírni vagy érzékeltetni, eredetiben kell olvasni vagy átélni. Ha szemügyre vesszük, hogy egy szobát hogyan érzékeltet a szerző, hogy mennyire ismeri még a butorok elhelyezését, stílusát, s a butorokon keresztül a gazdák lelkét: akkor megállapíthatjuk, hogy az ilyesmi csak nagyon gondos és lelkiismeretes helyszíni tanulmányok és gondos megfigyelések alapján lehetséges. Leírni, megjelentetni, közelhozni, élő tulajdonságokkal felruházni, plasztikussá, hihetővé tenni valamit: embert, utcát, folyót, tárgyat, élettelen falat, zeg-zugot, kályhát: ezt mesterien tudja Zsolt Béla, akinek megfigyelőképessége szinte egyedülálló. Amit mond, annak perspektívája van. Alakjai nem véletlenül felszedett emberek, hanem nagy tömegek képviselői, rajtuk keresztül az emberek millióira nyílik kilátás. Mégsem sablónos figurák, nem kirakatba kitett viaszmodellek: tele vannak őszinte és komoly problémákkal, a magánélet ezer apró bajával s a közélet aggasztóan visszautó reflexeivel. Nem tréfás figurák, felelősséget hordó, érzékeny kis és nagy existenciák, akiket előbb-utóbb elgázol a nagy ke-rék. Zsolt Béla szereti és félti az alakjait, sorsukért aggódik,

rajtuk keresztül mondja el panaszait, amely szörnyű vádirat a mai Európa ellen. A problémákat gyökerükig látja, mult és jelen egységes és szerves organizmus előtte, amelynek úgy ki-kopogtatja a bajait, mint ahogy a belgyógyász a beteg hátán kirajzolja a gyulladásos gócot. A háborúról, a nagytőkéről, a társadalomról, a Vázsonyi és Eötvös Károly korszakáról éppoly találó biztonsággal beszél, mint a forradalmakról vagy a Hitlerizmusról (főleg az utóbbiról írt oldalai nagyon megszivlelendők!), s mindez a sok szétágazó probléma, ezerféle jelenség összefut egy nagy szintézisbe, amelynek végső konklúziója egy nagy adag féltő, remegő és jóindulattal teli filantrópia. A regény egyszerre több szempontból ragadja meg az olvasót: mint ékes és tiszta irodalom, mint történeti és sociográfiai tanulmány s mint pszichológiai dokumentumok gyűjteménye. Kisérteties, hogy mennyi életismeret van ebben a könyvben. »Ügyvédek, akik a legmagasabb katedrai nivón ápolták a jogtudományt a szaklapokban, de a gyakorlatban az volt a főerejük, hogy legalább olyan jól ismerték a törvény ellenszerét, mint magát a törvényt.«

A dunaparti nő egy randevu helyen: »És leteszi kalapját, leül az ételfoltos asztal mellé, amelyen sórtartó, fagypiszkálótartó, pótkávégyártól ajándékozott kézalaku kerámia-hamutartó áll a korcsmai sablón szerint csoportosítva.« Ilyen gondos, lelkiismeretes leírás százszámra van a könyvben, jelölve annak, hogy a szerző komolyan veszi a feladatát még a legkisebb részletekben is.

Érdekes a kompozíciója. A végével kezdődik és a végével végződik. »U« alakú, az utolsó eseménnyel kezd. Közben visszamegy az előzményekhez s újból visszatér ahhoz, amivel kezdte. Mégis mindvégig logikus, nincs benne semmi ugrás, semmi logikai erőszak, az események organikusan függenek össze egymással, az oldalak egymásután öntik magukból az anyagot, amely mintha spontán magától futna előre. Nincs ebben semmi kiagyalt dolog, semmi mesterkéeltség, semmi tintaiz: ez maga az élet, a reális, száraz, furcsa, különös és komplikált események egymásbanyiló szériája. Tudás, pontosság, lelkiismeretesség, józanság, szomorú okosság, megrendítő életből-cseség, líra, vezércikk, novella, elbeszélés, rövid rajz, anekdóta, lendület, erő, könnyedség, elán, költészet és profécia van benne. Ez a könyv valósággal balzaci erejű s a mindenkori magyar regényirodalom egyik legszebb hajtása.

Tíz évvel ezelőtt Zsolt Bélával együtt voltam Párisban. Rosszkedvű, pesszimista, lemondásra hajlamos fiatalember volt, aki állandóan tüdőcsucshuruttól reszketett. Megnyugtattam, hogy nincs semmi baja, ne féljen tőle, inkább törődjek az irodalommal, ahol még diszes jövő vár rá. Ez az idő elérkezett. Zsolt Béla beváltotta hozzáfűzött reményeimet. Ez a könyv még a mai feltűnően gazdag és értékes regényirodalomban is a legszebb helyen áll.

JUGOSZLÁV LAPSZEMLE

Kolozsy János:

Nova Europa

Hercegovina, a dal és a festői hegyek országa)

A Nova Europa július—augusztusi kettős száma Hercegovina, Jugoszlávia alig ismert, vadregényes vidékének multját és jelenét ismerteti élvezetes és színes cikkekben.

Néhány igazán izléses művészi festmény tarkítja a hangulatos, történelmi, politikai, gazdasági és irodalmi beszámolókat. Az olvasó előtt szinte megnyílik ennek a pompás országrésznek ragyogó panorámája és egy-egy kép elvezet a hegyes-völgyes Hercegovina látnivalóihoz, hogy ne csak a népének acélos akaratán, szívós kitartásán, de a táj fenséges szemléletében is gyönyörködhesünk.

Már az első oldalon felbukkannak a megnőtt, vállas hegyek és az izzó nap lánguszálya alatt szinte szikrázik a havasok hósipkája. Hercegovina nemzeti folyója kigyózik a hegyek alatt, hogy végigbujva közöttük, élő színes szalagként befonja a környéket. Néhány régi várrom, karcsu hid, török időkből visszamaradt és gondosan megőrzött erőd, idegeneket csábító elhagyott hárem és karcsu mecset kibontakozó képe segít élvezetessé tenni ezt a hamisítatlan balkáni romantikát.

91.414 hektár termőföld

Holbe Ivó dr. lendületes bevezető írása Hercegovina szeretetének túlradó érzéseit visszhangozza. Ez az a földdarab, amely a legnehezebben adja meg népének a mindennapi falat kenyeret. A kopár hegyvidék lakója szívós kitartással harcol nyáron a perzselő nappal, télen a kemény hideg ostorával, hogy megszűnjön Hercegovina örökké az ország passzív vidéke lenni.

Átfogó és áttekinthetőbb lírai írás Szlijepcsevic Péro cikke, amely a hercegovinai nép mentalitását nyújtja. Munkásnép a hercegovinai, amely a legfárasztóbb robotban tölti el napjait, hogy önérzete, fajszeretete, kitartása még jobban csiszolódjék.

A mai Hercegovináról kevésbé érzélgős, inkább a realitásokkal számoló komoly tanulmányt írt dr. Gusic Branimir. Hercegovina népe nem tudja magát eltartani, ezen van a hangsúly és az életnek ez a rideg követelménye háttérbe szorítja a hercegovinai hegyek romantikáját és felkutatható szépségeit. A kavicsos föld nem terem eleget és a hercegovinai munkás akárcsak a mi jó szlovájkjaink a régi Magyarországon, felkerekednek s eljutnak Jugoszlávia minden vidékére. Nagyon egyszerű

és igénytelen emberek, olcsó munkabérért dolgoznak és — még a jég hátán is megélnék. A lakosság igyekszik ugyan az élet új követelményei között jobban elhelyezkedni, fokozzák a dohánytermelést és az állattenyésztést, de a kísérletezéseknek még csak a kezdetén vannak. A hercegovinai kopár hegyekben, ahol annyi harc folyt le a századok folyamán, az éhínség és a nélkülözés a legnagyobb ur.

Költői sorok zengnek forró ditirambusokat a hercegovinai hegyekről. Popovics Jóva mérnök a hegyek dicséretét ügyesen összekapcsolja a hercegovinai nép kezdetleges életviszonyainak feltárásával. Ő sem mulasztja el hangsúlyozni, hogy a kenyér és a tej a nép egyedüli tápláléka (elsősorban a kukoricakenyér és a kecsketej). Mégis szépek, elragadóak, különösen ősszel és tavasszal a hercegovinai hegyek. Aki egyszer közöttük járt, szívesen tér oda vissza.

Roje Marin mérnök gazdaságilag analizálja Hercegovinát és a szegénységről ő nyújtja a legmegdöbbentőbb adatokat. Mindössze 91.414 hektár megművelhető földje van. (A szubotícai határ legalább még egyszer ekkora.) Mivel 250.000 falusi gazdaság van, egy személyre mindössze 0.4 hektár jut. Ebből is egy rész mocsaras. Ha kiszáritanák a mocsarakat, kétezer vagonnal növekedne évenként a búzatermés. A hercegovinai nép mégis mintha lassan kikerülne a pusztító letargiából, amelybe eddig sorvadtt és veteménnyel, gyümölcscsel kísérletezik. A múlt évben száz vagon fokhagymát sikerült a külföldön elhelyezni. A főjövedelmük mégis a dohány, bár a 25.000 dohánytermelőből csak 14.000 maradt meg. A többi elvérzett. Szőlővel 3500 hektárnyi terület van beültetve. Megterem azonban Hercegovinában a pamut, len, kender, ricinus és a gyógynövény is. Az állatállomány statisztikája meglepő görbét mutat. A loállomány létszáma ugyyszólván változatlan maradt (32.:22 darab). A szarvasmarha 147.503 darab volt és most a százezer alá csökkent. A birkaállomány zuhanása még szembetűnőbb. Közel másfélmillió darab birka volt huszonöt évvel ezelőtt, ma alig a fele van meg. A baromfitenyésztés ezzel szemben emelkedett és ma kétszer annyi baromfit nevelnek a hegyvidéken.

A tüdőbaj, a malária és a szifilisz

A primitív életviszonyok, amelyekben a hercegovinai paraszt tengődik, az egészségügyi kimutatásból hűen visszatükröződnek. Különösen a vízhiánytól szenved igen sokat a lakosság. A vízhiány gyakori tifusz megbetegedéseket is előidéz. A mocsarak kigőzölése pedig a malária melegegáya. A hercegovinai férfi jól megtermett, szélesvállú, szikár alak. Az ismerői szerint szép jellemvonása az őszinteség, a hűség és a vendégszeretet. A városok közelében élő hercegovinai azonban ravasz és bizalmatlan. A tifuszon és malárián kívül igen elterjedt betegség a szifilisz. Vannak járások, amelyek lakosságának 60—70 százaléka beteg. A vérhaj ezen a vidéken enyhe lefolyású és az

idegrendszer nem bántja. A tudóvész a legsúlyosabb szociális betegsége Hercegovinának. Különösen városokban özönlő munkásság között pusztít.

Dojni Lovro dr. a mosztári egészségügyi otthon igazgatója Hercegovina egészségügyi helyzetéről ad kimerítő tanulmányt. A természetes szépségek és a kultura éellentéte hazájának nevezi Hercegovinát Andrijics Ivo, aki a kevésbé ismert Kravica vízesésről emlékezik meg nagy szeretettel. A nyolcvan méter széles, 30 méter magasságu vízesés pompás látványosságot nyújt és a turisták kedvenc kiránduló helye. Hercegovináról ha szó van, soha nem szabad megfeledkezni arról, hogy 400 évig török uralom alatt volt és ennek nyomai ma is megtalálhatók hiszen a varromok, a karcsu, ivelt kőhidak, a mecsetek (a legjelentősebb valamennyi között az 1773-ban épült mosztári mecset) török hódoltságra figyelmeztet.

Nametak Alija a hercegovinai városok építészeti jelentőségét irta meg. A török uralomra emlékeztető építmények ma is többé-kevésbé jó állapotban vannak. A legtöbb épületet és hidat nem a törökök építették, azonban török hatás meglátszik rajtuk. Harmincöt mecsetje van Hercegovinának, amelyen különösen az idegen előtt nyomban emlékeztetnek a régi török uralomra.

Török helytartókat, basákat és jrokat adott Hercegovina.

Karanovics Milán tanulmányából megtudjuk, hogy Hercegovina Herceg Sztepan nemes harcostól kapta elnevezését. Herceg történelmi nevű hercegovinai hős, akinek emléke ma is töretlenül él a népben. A leggazdagabb hercegovinai nemes volt, aki a népet megszervezte és a törökök elleni harcba vitte. A cikkíró Hercegovina jelentőségét abban látja, hogy a legszebb és a legtöbb népdal és hőskölteményt adta a szlávsnak, a hercegovinai hegyek között kristályosodott ki a szerb-horvát nyelv és Mazsuranics bán a hősies hercegovinai felkelések hatása alatt irta meg a délszláv irodalom egyik remekét, a Smail Aga Csengics époszt.

A legtekintélyesebb hercegovinai család Rizvanbegovics bég családjá, amely az elmúlt században számos pasát, vezért és íróat adott nemzetének. A Rizvanbegovicsok szálltak először szembe a szultán seregével és sok borsot törtek a megszálló csapatok orra alá. A Rizvanbegovicsok egyik őse választotta el Hercegovinát a szomszédos Boszniától a ferencrendi szerzetesek hathatós támogatásával.

Nametak Alija felsorolja azokat a hercegovinai származásu közéleti személyiségeket, akik a szultán jóvoltából Törökországban fontos szerepet töltöttek be. A félhold birodalmában, a szultán hatalmának a virágzása idején 108 hercegovinai töltött be vezető állást. Közülük számos egyiptomi helytartó szegedi bég (Hasszan pasa) bagdadi kormányzó, hadvezér, sőt költő és török pénzügyi zseni is akadt.

Külön fejezet dicséri a Ferencrendiek vallásos és kulturális ténykedését Hercegovinában. Több mint négyszáz éve dolgoznak eredménnyel és önfeláldozóan a szerzetesek, hogy a hercegovinai nép szellemi fejlődését és anyagi jólétét biztosítsák. A mosztári kolostor még a török hódoltság előtt készült. Dr. Knezovics Oton több oldalt szentel a hercegovinai Ferencrendi szerzetes munkásságának megvilágítására és különösen hazafias magatartásukat és szláv szeretetüket emeli ki. Az 1875-ös hercegovinai felkelésről Gujics K. és Sztedin Milja M. írtak, végül pedig a hercegovinai irodalomról ad áttekintést Laszta Petár. Elég megemlíteni csupán Ducsics Jovánt a szerb irodalom legcsiszoltabb költőjét, Jugoszlávia római követét, aki szintén hercegovinai származású. De rajtukivül is voltak és vannak értékes poétái és írók a hegyek országának. Hamsa Humó az elbeszélő és Ujevics Tin a költő írásai tükrözik vissza a leghatásosabban a mai hercegovinai életet.

A Nova Europa értékes szolgálatot tett a vaskos hercegovinai szám kiadásával, mert megkönnyíti Hercegovina helyes megismerését azoknak, akiknek az eddig nem állt módjukban, vagy pedig ezt elmulasztották.

Letopisz

(Július-augusztusi kettős szám)

A nyári kettős szám magán viseli a nyári hangulat kisugárzását. A bevezetőcikkekben Sztajcs Vasza a Szrpszka Matica volt elnöke és a Letopisz volt szerkesztője Musicki Lukianról a nagy szerb költőről és irodalmáról emlékezett meg a tőle megszokott alapos-sággal. Musicki Lukian emlékét kitartóan ápolja a szerbség és érték tekintetében Doszitej mellé állítja. Sztajcs is azt írja, hogy Musickit nyomban Doszitej mellé helyezi a szerb értékek oltára előtt.

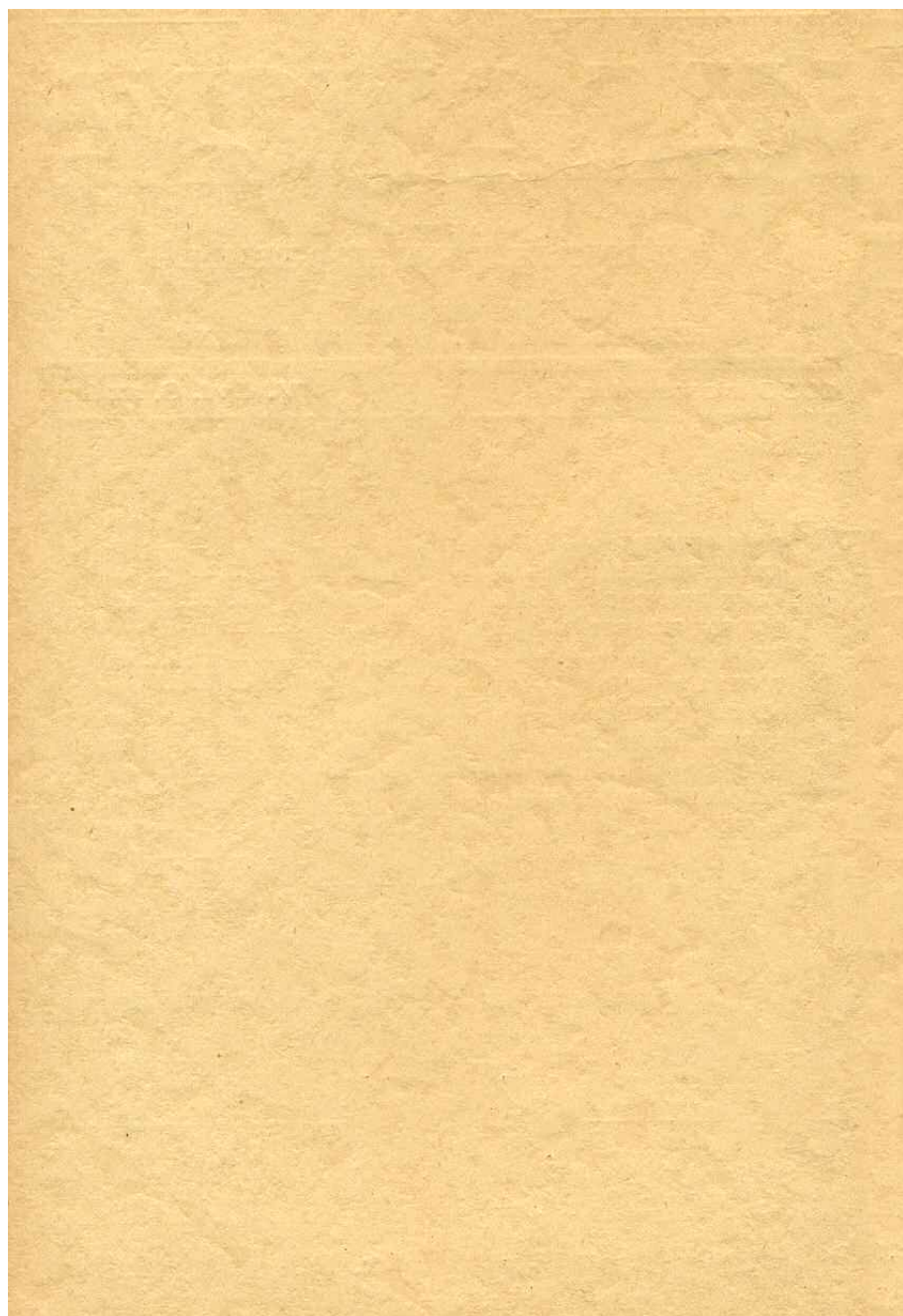
Vasziljevics Zsarkó a melankolikus noviszádi költő három modern verse egészen furcsán hat a maradi, elvont problémákkal foglalkozó konzervatív Letopiszban. A költő bátor mondanivalója, a vers szerkezete, frappáns és valahogyan egészen idegen a Letopisz megszokott hűvös, nyugodt környezetében. A mai kapkodó, mindig változó, soha nem állandosuló élet összevisszaságát örököztették meg ezek a versek. Vasziljevics Zsarkó, aki ritkán hallatt magáról, újabb verseivel is igazolta, hogy komoly értéke a sokat támadott és értékben kellően meg nem becsült vajdasági szerb irodalomnak.

Csíplics Bogdan neve sem ismeretlen az olvasó előtt. Elbeszélése fordulatos, nyelve élvezhető, mondanivalói szórakoztatnak. Petrovics Veljko a szombori származású Beogradban élő elbeszélő, a szerb irodalom egyik legnagyobb értéke, arról írt,

hogy az állatvilág milyen hatással van a festészetre. A megállapításai helytállóak és az író helyesen állapította meg az állatvilág szerepét a festészetben. Külön értéke e nyári számnak Pribicsević Ádámnak, a Délszerbiában élő likai fölműves-írónak néhány erőteljes írása. Az írás közvetlensége és egyszerűsége adja meg Pribicsević mondanivalóinak súlyát. Popović Dusan dr. tanulmánya »A szociológia és a történelem« címet viseli, míg dr. Szavics Vászka a tudóvsz elleni ankét eredményét ismerteti. Makszim Gorkij haláláról dr. Szekulics Izidora az ismert szerb író emlékezik meg, hűen megrajzolva a nagy orosz író portréját. A többi cikkek és írások szerzői: Marics Szvetislav, Leszkovac Mladen, Jaksics Milutin, Georgijevics Kresimir dr., Vasziljev és Ivics Aleksza dr., míg dr. Sz. L. Magyarország 1849—49-iki szerb felkelés története» címen adta ki nagyértékű tanulmányát, amely a szerb történettudósok, írók és politikusok érdeklődését méltán felkeltette. A mű bírálója a Letopiszban azt írja, hogy gazdag és értékes dokumentumok gyűjteménye dr. Thim könyve, azonban nem lasztja el annak a megállapítását hogy szerény nézete szerint ez a munka is tanulságul szolgálhatna Magyarországon arra, hogy a népek nemzeti szükségleteit és emberi jogait tiszteletben kell tartani. Ezt nem csak az emberi jogok kívánják, hanem a modern jogállam létjogosultsága is.

Komoly és utbaigazító méltatást találunk Sztaić Vászka noviszádi bibliográfiájáról, amely nem csak Noviszad, hanem némileg az egész Vajdaság szerb multját tárja fel. Aki meg akarja ismerni a szerbség élettörténetét, politikai küzdelmeinek gazdag és viharos eseményeit, kulturtörékvéseit és nem utolsósorban hősies élniakarását, az nem nélkülözheti Sztaić értékes munkáját. A szerbség a Vajdaságban mindig támadó pozícióban foglalt el, soha nem nyugodott és ez az örök mozgása jelent érdekes olvasmányt nem csak a szerb, hanem az ittélő kisebbségi polgár részére is.

A száztizenhat oldalas füzet válogatott tartalommal jelent meg, azonban most is kitünik az, ami miatt annyi támadás érte már eddig is a folyóirat szerkesztőit: a vajdasági életkörnyezet, a vajdasági hatás alig érezhető a Noviszadon a Szrpszka Matica kiadásában megjelenő Letopisz július—augusztusi kettős számában.

1936 NOVEMBER

KALANGYA

8. SZÁM

Összevorní urednik: KENDE FRANJA.

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

Felelős szerkesztő: Kende Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai cím
Novisád, Kralja Petra ulica 30.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia“ könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Felelős: Frank József, Novisád.